

Leto
X.

DOM IN SVEI

Štev.
12.

Ureja:
dr. Fr. Lampe.

V Ljubljani.
1897.

Tiska:
Katol. Tiskarna.

V Ljubljani, dné 15. rožnika 1897.

Vsebina 12. zvezka.

	Stran
Cvetje s polja modroslovskega. (Spisal dr. Fr. L.) [Dalje.]	353
Osveta. (Zložil Anton Medved.)	356
Kamenar. (Iz delavskega življenja. — Spisal Vrhovski.)	356
Ob Balkanu. (Spomini iz Bolgarije. — Spisal Jos. Repina.) [Dalje.]	359
Iveri. (Piše P. Bohinjec.) XI., XII., XIII., XIV., XV., XVI., XVII.	365
Krojač in smrt. (Zložil Anton Hribar.)	366
Irenej Friderik Baraga. (Spisal Josip Benkovič.)	367
Klinopisni spominiki in sv. pismo. (Spisal dr. Fr. Sedej.) [Dalje.]	371
Dolenji Istrijanec. (Narodopisna črtica. — Spisal J. M-č.)	373
Pesimizem. (Spisal dr. V. Korun.)	376
Književnost	378
Slovenska književnost. Poezije. Zložil Zamejski. — Hrvaška književnost. Zabavna knjižnica Mat. Hrvatske. Svezak 190—192 in 193—195. — Ban Berislavič. — Život Svete Lucije. — Milovanka. — Krščanska škola. — Lovor. — Hrvatska Misao. — Aeskulap. — Balkan. — Sbornik za narodni život i običaje južnih Slavena. — Rad, knjiga 127, 128, 129. — Rječnik, svezak 16. — Starine, knjiga 28. — Spisi Šime Ljubič-a. — Druge književnosti. Deutsche Einflüsse auf die Anfänge der böhmischen Romantik.	
Razne stvari	384
<i>Barage risarski umetniški spominiki.</i>	

Na platnicah.

Pogovar Od pijače, inu ventočejna tega Vina med enim G: Fajmoštram, inu med šterjim Farmanim. [Dalje.]

Slike.

Kraljica Omfala. (Kip iz „Villa Albani“)	353
„Narodni dom“ v Celju. (Narisal inženir Ivan Hraský.)	361
Irenej Friderik Baraga	368
Iz domovine. I. (Sličica Barage.)	369
Iz domovine. II. (Sličica Barage.)	369
Iz domovine. III. (Sličica Barage.)	370
Črnogorski minister Petrović s soprogo	377
Črnogorski vojvoda	377

Dobé se še letniki: IV. po 2 gld., V. po 3 gld., VII., VIII. in IX. po 4 gld. 20 kr.

„Dom in Svet“ stane za celo leto 4 gld. 20 kr., za pol leta 2 gld. 10 kr., za četrť leta 1 gld. 5 kr. Za dijake na leto 3 gld. 40 kr., za pol leta 1 gld. 70 kr., za četrť leta 85 kr. V tuje dežele po 1 gld. 20 kr. na leto več. Dobivajo se še vse lanske (1896) številke.

Uredništvo in upravništvo je v Marijanišču. Za ljubljanske naročnike posreduje tudi „Katoliška Bukvarna.“

Cvetje s polja modroslovskega.

(Spisal dr. Fr. L.)

(Dalje).

3. Nravni red.

Ko pride človek na svet, najde okrog sebe določene ali trdne razmere, v katerih mora živeti. Najbližja mu je domača družina: oče, mati, bratje in sestre, potem so sosedje, domači znanci, sorodniki; nadalje domača srenja, potem domači rod, domača dežela, morda država — — — vse to spoznava mladi človek polagoma in vidi, da teh razmer ne more premeniti, temveč mora se jim ukloniti. Zlasti tudi spoznava, kako mu je treba ravnati v teh razmerah: kako s stariši in kako z drugimi ljudmi. Ljudje namreč, s katerimi živi in s katerimi se domenja z besedo, povedó mu vse, česa treba ali kaj od njega zahtevajo. Ako se ukloni pokorno razmeram, živi v družbi dobro in mirno; ako pa se ustavlja, zadenejo ga razne neprijetnosti ali kazni. Tako moč imajo do njega določene navade, šege in razmere.

Toda ta red, o katerem govorimo, ni samo neka vnanja stvar. Mladi človek vidi in spoznava, da se mora ukloniti onim razmeram posebno zato, ker mu veleva tako notranji glas in ga priganja notranja moč. Spoznava, da mora tako biti, da je to in ono storiti dolžan, kakor so tudi drugi dolžni njemu dati in storiti različne stvari. Tako polagoma spoznava, kaj je dolžnost, kaj dobro, slabo, krivda, pregrešek. Sploh: čimdalje bolj se človeku jasni, kaj je n r a v n i r e d. Seveda si ne pridobi vsak človek modroslovnega spoznanja, kaj je npravni red: toda vsakdo umeva bistvo tega reda in njegove zahteve, moč in veljavo. Celó poldivji človek dobi polagoma toliko tega spoznanja,

da umeva npravne dolžnosti do starišev, dolžnosti pravice in resničnosti. O tem pričajo vsi potovalci, ki poznajo tuje narode. Nobenega naroda ni, ki ne bi imel npravnih pojmov, ki bi ne ločil dobrega dejanja od slabega in ki bi ne imel tistega človeka za kazni vrednega, ki je storil kako zlo.

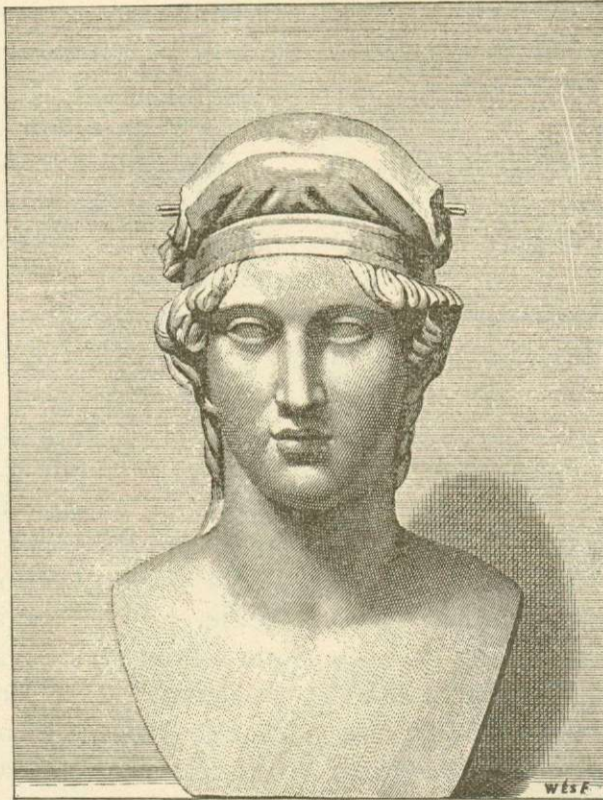
Zato so bili prepričani že stari modrijani, da je npravni red splošen ali pri vseh ljudeh, in pa povsod isti, t. j. povsod velja bistveno isti red, čeprav so v nekaterih navadah ali nazorih razlike.

Kakor vlada v vesoljnosti trdni in nepremakljivi prirodni red, tako je za vesoljni človeški rod in za vsa umna bitja določen trden red, ki je tudi nepremenljiv, red, ki uravnava prosta bitja in njih dejanja. red, ki je utrjen v naši človeški naravi, ki je tudi večen.

Ne smemo si pa tega reda misliti tako, kakor da je določen samovoljno, kakor bi se bilo komu zljubilo, marveč red je tak, kakoršnega zahteva bistvo umnih bitij. Ako premislimo prepoved: „Ne kradi!“, ni ta prepoved samo zato, da bi ne smeli delati tega, kar bi hoteli, marveč ta prepoved določa, naj se imetje ne moti

ali ne jemlje, in prav to zahteva naša narava sama.

Ako se sedaj vprašamo: Od kod je neki ta red, treba reči, da je od Boga, najvišjega bitja. Ker je ta red popolnoma v soglasju z bistvom stvarij, zato more biti le od taistega bitja, od katerega so vse stvari. Npravni red je ustanovil ravno isti stvarnik, ki je ustanovil prirodni red in določil bistvo stvarim. To je popolnoma jasno. Saj npravni red ne more viseti

Kraljica Omfala. (Kip iz „Villa Albani“.)

v zraku, ne more biti iz nič, torej se mora razlagati jedino le iz zadostnega vzroka. Zadostni vzrok pa je za tako vesoljno uravnavo samo Bog.

Sicer se pa vidi ta resnica tudi iz tega, da bi drugače red ne imel nikake trdnosti, ko bi ne bil iz Boga. Ako bi se bili samo ljudje domenili zastran reda, odpravili bi ga tako lahko, kakor ga ustanové. Tudi nas ne more noben človek sam iz sebe zavezati, da moramo kaj storiti in drugo opustiti. Zavezati nas more le Bog, ki je naš začetnik.

In kdo naj ta vesoljni red ohrani, ako ga ne ohrani Bog! Gotovo je treba red čuvati, da ga nobena sila ne podere, čuvati, da se zvršuje, čuvati, da se popravi in poravna, kadar ga je kdo prelomil. Zato nam oznanja red sam, da ni iz samega sebe, ampak da je iz višjega bitja.

Nravnost nima niti trdne podlage, niti namena ali smotra, ako ni nad njo višje bitje, katero je za nravnost to, kar solnce za svetlobo.

Ko smo površno spoznali nravni red, spoznali smo tudi, da je veljaven za vse ljudi jednako; da je večno veljaven in nepremenljiv, in da veže posameznega človeka tako, kakor tudi prirodni zakon veže in druží vsako posamezno bitje z vsemi drugimi.

Lepo pravi KANT, da ga dve stvari mikata najprej: zvezdnato nebo in nravni svetovni red. Dobra je ta primera: kakor povzdiguje veličastno nebo našega duha in mu kaže neizmerne prirodne moči, s katerimi se gibljejo ti svetovi, tako je nravni red čudovita moč, ki vlada nad umnimi bitji. Dostaviti pa treba po resnici, da je nravni red neprimerno višji kakor prirodni svetovni red. Nravni red obsega umna bitja, določuje zakone za našo prosto voljo in nam kaže pot najvišje zemeljske popolnosti, namreč do nravne popolnosti. Veličastni so pojavi, v katerih se kažejo prirodne sile, kakor solnčna svetloba, blisek in grom, potres i. dr.: a kako vse drugače je to, kar se kaže v nravnem redu! Tu se žari pred človekom vzvišeni smoter, katerega naj bi dosegel, nravna popolnost ali svetost, v kateri se človek povspne do najvišje stopinje duševnega razvoja.

4. Zakon.

Vesoljni red se mora razodevati vsakemu posameznemu človeku, ako naj po njem ravna. Kako bi ravnali po redu, ako ga niti ne poznamo? Znano je, da se nam v resnici razodeva. Kakor smo že omenili, pravi nam pamet, kaj ta red zapoveduje, kaj prepoveduje. To, kar nam pamet določuje, da naj storimo ali opustimo, imenujemo zakon. Beseda zakon, pa pomenja, da je kaj določeno in dognano. Prav tisto pomenja tudi beseda p o s t a v a.

Pripomniti treba, da tukaj ne govorimo o takih postavah, kakoršne daje gosposka, ampak v mislih so nam tiste, katere nam naznanja naša pamet ali vest, tiste, ki nam ukazujejo dobra dejanja in nam prepovedujejo slaba. Ta zakon imenujemo kratko nravni zakon.

Vsakdo pozna ta ali oni nravni zakon; zato mu ne bo težko najti, katere dele in ozire razločujemo v zakonu.

1. Zakon določuje ali ukazuje neko dejanje, katero zahteva občni red. Z dejanjem pa hočemo doseči nekaj ugodnega ali dobrega.

2. A tisto ne sme biti ugodno samo jednemu, marveč vsem, vsakemu človeku. Zato je pa tudi zakon vedno tak, da bi ga moral dopolniti vsakdo.

3. V vsakem zakonu se izraža volja višjega bitja, ali višje osebe, ker le višje bitje nas more obvezati, kako ravnajmo. Nravni zakon je od najvišjega bitja, od Boga, ker le Bog more določiti, kaj smemo in česa ne smemo.

Kadar je zakon človeku znan, tedaj ga veže dolžnost, da zakon izpolnjuje. O dolžnosti bomo pozneje govorili. Seveda mora biti zakon pravičen, mora biti izdan od pravega gospodarja, in njegova volja je morala biti, da je vsem podložnikom v korist.

Da zakon velja, treba ga razglasiti. Ko ga vladar razglasi, zaveže podložnike, naj ga izpolnjujejo. Zakon ne velja, dokler ni razglašen.

Nravni zakoni so različni. Ločimo namreč:

1. Večni zakon. Ta zakon ni nič drugega kakor volja božja, ki veleva ohranjati nravni red, in prepoveduje motiti ga. Kar smo poprej povedali o zakonu sploh, to velja posebno še o večnem zakonu. Večni zakon je neizpremenljiva in torej večna volja božja; volja božja pa je večno in neizpremenljivo bistvo božje. Iz tega vidimo, da izhaja večni zakon naravnost iz bistva božjega. Iz večnega zakona pa izhajajo vsi drugi zakoni, kolikor jih je. Noben zakon bi ne imel moči in veljave, ako bi se ne opiral na večni zakon. Kakor bi v stroju kolesa ne tekla in delo bi se ne opravljalo, ako bi glavnega kolesa ne gonila voda ali ogenj, ravno tako bi bili vsi zakoni brez moči in podlage, ko bi je ne imeli iz večnega zakona in iz volje božje.

2. Iz večnega zakona izvira najprej naravni zakon. Tako se imenuje oni zakon, ki ga spoznamo iz svoje pameti: pamet pa nam pravi to, kar kaže narava. V naravnem zakonu se razodeva oni vesoljni red, o katerem smo govorili: večni zakon nekako obseva našo pamet in ta odsvit večnega zakona v naši pameti je naravni zakon. Ako bi hoteli naštevati posamezne vrste teh zakonov, omenili bi najbolj

splošna pravila, kakor: „Karkoli hočeš, da ti drugi ne storé, tega tudi ti drugim ne stori“, in druga. Iz takih splošnih pravil se izvajajo manj splošna, zakaj človeško življenje se ne vrši — dejal bi — splošno, marveč poteka v posebnih slučajih.

3. Toda človeška družba ne more obstati tako, da bi se dala voditi samim naravnim zakonom; ti ne zadostujejo za vse potrebe in niso v vseh ozirih in slučajih dovolj jasni: treba je, da se za razne potrebe določijo še posebni zakoni. Ker jih dá, t. j. določi in zapové oblast, imenujejo se dani ali pozitivni zakoni. Tak zakon izvira ali naravnost iz Boga, ki ga je določil in razodel v blagor človeštvu: to je božji zakon, kakor ga oznanja krščanska vera, na primer, da je treba sedmi dan v tednu posvečevati; ali pa ga določijo ljudje za potrebe človeške, in ta se imenuje človeški zakon. Človeških zakonov je silno veliko, ker vsak dan kujejo in razglašajo nove postave.

Zakon ni nikak viden predmet, torej nam fizično ne more ne koristiti, ne škoditi: vendar je zeló imenitna stvar v našem življenju. Zakon stavi meje naši prostosti, tirja, naj se mu podvrže, pa ravno tako tudi brani prostost, da je drugi ne kratijo.

Naša nrav nam vелеva, da naj zakone izpolnjujemo, pa tudi, naj jih spoštujemo. Ako bi se jim klanjali samo zaradi strahú, ne bi ravnali z vso svojo naravo, temveč samo z roko.

5. „Neodvisna nraavnost.“

Kakor se mnogi trudijo, da bi utajili stvarnika, in dokazujejo, da je svet sam iz sebe, tako se mnogi prizadevajo prepričati druge, da je tudi nraavnost samostojna in „neodvisna“. „Neodvisna nraavnost“ ali „ne morala“ — to je geslo tudi novejše vede in novejše dobe. S tem geslom hočejo izreči, da je človeška nraavnost sama iz sebe; človek je tako nraaven, da ni po nraavnosti od nikogar odvisen; nraavni zakon nikakor ne izvira iz višje volje, ampak človek si daje in določa nraavni zakon sam. Zato smo pa v tem oziru samostojni ali „avtonomni“, in napačno je učiti, da izvira nraavni zakon od kakega drugega bitja (heteronomija).

Ta nauk učé vsi tisti, ki tajé Boga. Pa tudi drugi trdé radi, da je nraavnost od Boga neodvisna. Tako imenovani racionalisti, da ne omenjam naturalistov, nagibajo se izvečine k temu nauku. Ni pa težko spoznati, kaj namer-

jajo ti učenjaki. „Neodvisna nraavnost“ nima za človeka nobene ali le malo veljave. Kakšno moč naj ima zakon po tem nauku? Zakon, ki izhaja samo iz človeka, lahko človek sam odpravi in premeni, kakor hoče. Po taki nraavnosti je lahko živeti; zato so taki nauki ljudem, ki ljubijo uživanje, jako prijetni.

Toda nraavnost nikakor ni neodvisna, temveč je odvisna od najvišjega bitja. Sicer pa ni prav primerno reči, da je nraavnost odvisna, zakaj le človek je odvisen in nraavnost ga dela odvisnega.

1. Že bistvo nraavnosti je to, da se nraavno bitje ukloni nraavnemu redu, nraavnim pravilom in zakonom. Pamet spoznava, kako naj ravnamo, dobro, prav, popolno, in kar spoznamo, to nam je pravilo za ravnanje. Kar pa spozna pamet, tega ni določil sam človek, ampak to je določeno neodvisno od njega. „Neodvisna nraavnost“ — to sta dva pojma, ki se ne vjemata.

2. Zakon ukazuje proti volji; volja ni tako samosvoja, da bi smela storiti, kar bi hotela, ampak odvisna je od zakona, torej tudi od nraavnosti. Kakšen bi bil pač tisti zakon, ki bi bil odvisen od človekove volje? Ko bi nraavni zakon ne bil nad človekom, ako ne bi bil nepremeljiv, ne bi bil zakon. Potemtakem mora biti človek odvisen od zakona in nraavnosti.

3. Vsaka misel ali ideja, da je istinita, mora imeti istinito podlago. Ako pravim „lepo“, morajo biti v istini lepa bitja, drugače je beseda prazen glas. Vemo pa iz izkušnje, da so lepa bitja. A kdaj so lepa in zakaj? Ne zato, ker sami tako pravimo, ampak ker imajo to popolnost sama na sebi. A zakaj jo imajo sama na sebi? Ker se vjemajo z istinitimi pravili ali zakoni ali pogoji lepote. Torej kaže tudi lepota odvisnost od višjega bitja: kaj šele nraavnost!

4. Ako trdé, da dostojnost ali čast človekova zahteva tako neodvisno nraavnost, odgovarjamo, da se ne vpraša, kaj zahteva ali česa si želi človeški ponos, marveč, kaj pravi naša narava, ki je jedina odločilna za resnico. Sicer pa je izvestno človekova najvišja čast ta, da je čim dalje podobnejši najvišjemu in neustvarjenemu bitju, ki je človeku vzor vsake popolnosti.

5. Nauk o neodvisni nraavnosti je rodil doslej slabe sadove. Ta nauk zametuje vse prizadevanje človeško za prave vzore in dovoljuje, naj človek živi po svojem nagnjenju. Kadar je v kako dobo zajedla se spačenost in zavládala nenraavnost, tedaj ima nauk o taki nraavnosti mnogo prijateljev.

(Dalje.)

Osveta.

Ves teden s svojo ženo sprt
Govoril mož je v jezi vneti:
„Rešiti more me le smrt,
Le smrt, nič drugega na sveti.“

Zavpije žena nanj strastnó:
„Nikar, nikar mi ne ropóči!
Le pojdi — vidiš tam vodó? —
Kar pojdi in v valove skóči!“

Živ ogenj blisne mu v očéh. —
Na lice smrtno pobledelo
Bridkosten leže mu nasmeh,
Sopëč pomirja kri zavrélo.

Do reke pot, poslednja pot
Jedina reši ga pokore.
Katero naj izbere zmot?
Ženó ubiti? Ne, ne more.

Prispè na reke strmi breg,
Nesprémljan zadnje te minute —
Pač sprémjljali so njega beg
Glasovi rezki žene ljute:

„Končaj življenje, le končaj!
Jaz sama prosim te, utôni!
Na bregu si. Le skoči zdaj!
Nikar na vrbi dälj ne slôni!“

Saj vem, ti smrti se bojiš.
Nerad bi v mrzlo kôpel légel.
A da se énkrate utopiš,
Kako bi meni ti ustregel!“

In on? On mislil je razvnet:
„Na káko zlò mi je rojena!
A skoro krénil k domu spet
In rekel ji pokojen: „Žena!“

Če zdaj celó, ko v smrt divjám,
Strupeni jezik tvoj me glôje,
Sovražiš me, kot satan sam
Prav iz globine duše svoje.

In jaz — jaz drugega ne vem,
Kakó bi kaznoval srcé ti —
Ker tebi tak sem trn očem,
Imej še dälje me na sveti!“

Anton Medved.

Kamenar.

(Iz delavskega življenja. — Spisal Vrhovski.)

I.

Sem olcarja 'mela,
Sem tolarje štela;
Zdaj štamcarja 'mam
Mal' da ne petlam.

Národna.

Ako se pelješ, dragi čitatelj, po železnici za Dravo od Maribora gori do koroške meje, imaš na levi strani neprestano gorovje. Na prvi pogled ti kraj malo ugaja: strmina in goščava, le tu in tam redki travniki, njive in poslopja. A drugačen pogled ti kaže to gorovje, — naše Pohorje —, ako je ogleduješ z njegovega vrha, ki se imenuje ‚Planina‘. To je skupina visokih hribov, valovito nakopičenih in zvezanih z ravnici, katerim se navadno pravi „sedlo“. Na severo-zahodni strani hribov stoluje pa mati, košata in ponosna ‚kraljica Pohorja‘, Velika Kapa. Obraz njen znači že ime: gora široka in sesedena, čeprav ne dosti višja od drugih. Dviga se sredi Pohorja; razgled ž nje sega v prelepe kraje mile nam domovine.

Planina ali vrh Pohorja se razteza blizu od koroške meje nad Spodnjim Dravogradom začeni dobrih šest ur hodá po grebenu in sicer nekako za tokom Drave proti jugovshodu. Od nje se neprestano ločijo in v doline raztezajo obrasteni hribje, med katerimi v ozkih dolinicah šumljajo potoki, iz početka majhni in ponižni, pozneje pa močni in glasni, ob deževju celó deroči.

Vrh Planine je večinoma plešast, obrasten le s travo in mahom. Na severni strani se razširja gozd in razteza daleč v doline. Na južni strani pa so kmetiška poslopja sredi njiv, travnikov in pašnikov. Kjer pa je stvarnikova roka svet malo uravnala, nastalo je tekem časa selo, katero se z vrha vidi jednako grozdu na trsu. Takih sel štejem ob Pohorju nad petnajst, zadaj za njimi se košati na ravnem polju nekaj trgov in celo troje mest. Vse to se vidi ob lepem vremenu z vrha Planine neizrekljivo lepo, da moraš občudovati ta kos slovenske zemlje.

Kjer je Pohorje plodno, tam živi mnogo ljudstva. Drugodi seveda je drugače; uboštva je dovolj tudi na pohorskih brežinah. Zato je tudi življenje različno.

Glavno hrano daje Pohorcu polje, katero se pa večinoma težko obdeluje; tudi pridelki ne zadostujejo za dom. Navadil se je torej Pohorec, — kar je znak sedanjega časa, — opirati svoj živelj na — denar in s tem na pridelke daljnjih krajev. To mu pa vleče dosti novcev iz žepa, katere izkuša skupiti iz živine, še bolj pa iz lesa. Košati gozd je glavni steber, ob katerem sloni sreča pohorskega kmeta. Les ima obilno rast. Pa tudi na stotine pil ob potokih še niso vzele Pohorju najlepšega krasa. Vendar vidimo nekoliko golih reber ob Planini, a takoj zraven je goščava mladega naraščaja.

Pohorje pa nima le na svojem površju rodovitnosti, temveč ima bogate zaklade tudi v svoji sredini, v zemlji. To je namreč obilica raznega kamenja, ki se marljivo lušči, izdeluje in pošilja v širni svet. „Pohorski marmor“ je znan daleč na okoli; dobiva se tukaj tudi sivi in trdi granit, ki je jako dober za stavbe in ima zato v trgovini častno mesto. Zaradi tega današnji poželjivi svet ne pusti takšne vrednosti v krilu matere zemlje, temveč vrta in brska, da spravi na dan, kar mu ugaja in naj si bo to že „v visoki gori“ ali na zeleni planini.

Na jugovshodni strani od Velike Kape, kake tri ure hodá, je hrib Cerkvica. Ime razlaga národna pravljica s tem, da je bila ob vznožju hriba na ravnici nekda majhna kapela; postaviti jo je dal pobožen grajščak, kateri je vsako jutro, predno je šel na lov, hotel biti ondi pri sv. maši. Majhna groblja izklesanega kamenja še danes kaže to mesto. Na severno stran Cerkvice proti Dravi se vlečeta dva hriba, med katerima se od mnogih studencev kmalu nabere čvrst potok. Desna stran mu je obrastena z gozdom, dočim je leva solnčna stran že davno posekana in premenjena v pašnik. Pol ure hoda niže Cerkvice, kjer se v vznožju zbirajo studenci, nahaja se na mali ravnici majhno selo. Ondi je pred leti oglaril stari Anžuh, sedaj pa je vzrastlo dokaj lesenih kolib, v katerih vse miglja in ropoče. Zdi se človeku, prišedšemu tje, da je došel k velikanskemu urarju, tako ropotanje mu bije na uho. Od hriba doli pa gleda na delavce ogromna skala, katere razkrhana stran kaže svetu trud delavcev. To je prvi kamenolom za granit pod vrhom pohorskim.

Na ravnici razločujemo med kolibami v sredi obširnejše in močnejše bivališče; tu biva vodja kamenoloma. Okoli je nekaj lesenih kolib za delavce, krčma, katero sploh imenujejo barako, kovačnica in dve vrsti lop, podobnih kramarskim šotorom. To so delavnice, kjer se

kleše in obsekuje kamenje, da je potem v potrebni obliki pošiljajo v svet. Od našega sela pa vodi doli za potokom do železnice dobre tri ure hoda trdna cesta, po kateri se vozi izklesano kamenje.

Žal, da je to podjetje, — kakor navadno vsa večja pri nas — last tuje roke. Pred kakimi dvajsetimi leti bi si nobeden človek ne bil mislil, da bo na strmem pašniku nad potokom kdaj toliko ljudij delalo. Tega se je najmanj nadejal posestnik onega zemljišča, h kateremu je takrat došel gosposki človek, katerega je rjavi obraz in špičasta brada izdajala za Italijana. V pest se je smejal kmet, ko mu je mešetar za par oralov onega „brega“ obljubil toliko, da si on lahko kupi desetkrat toliko planinskega sveta. Kupčija je bila naglo sklenjena, in kupec je začel svoje delo. Poslal je za svojega namestnika v tej stroki izkušenega delavca, rojaka Italijana. Ta je privêdel s seboj več delavcev, nekaj pridobil pa domačih in — začelo se je delo.

Pred nekaj desetletji v temnih bukovih gozdih na Pohorju ni bilo videti drugega človeka, kakor bosonogega pastirja in pa okornega, preprostega, navrh še navadno od dima umazanega drvarja. Teh je vse mrgolelo po planini, kateri — rod za rod — niso poznali drugega dela kakor drvarjenje. Bili so domačini, ki so vedno stanovali v planini, kjer so imeli delo. Iz močnih debel so si v sredi gozda zgradili kolibo, katera jim je bila dom toliko časa, dokler ni na onem mestu zmanjkalo gozda in dela. Posekali so cele gozdove, napravili iz drevja „plohe“ in drva, kar vse se je spravilo do bližnjega potoka. Tu je navadno že čakala brza pila, ki je delala žaganice, ali pa — črna kôpa, ki je „kuhala“ les v oglje. Vsi ti izdelki so šli s košatega Pohorja daleč v širni svet.

Kadar je drvarjem zmanjkalo na jednom mestu gozda, izpremenili so v oglje še svoj dom, namreč kolibo, in prestavili svoje delo v drug kraj. Tako so kakor kobilice pustošili po gozdih in brdih pohorskih, da bi je bili malone premenili v drug Kras.

Kar naglo pa je drvarjenje začelo hirati vsled slabe cene oglja. Mnogi novi premogokopi so namreč ceno oglja tako stisnili, da se ni izplačevalo. Drvarje pa je navdala skrb, kje bi dobili dela. Nekateri so se preselili v tujino, zlasti v Galicijo za enakim delom, drugi so se pa poprijeli drugačnega dela in obrta. Ravno v tem času se je začelo, kakor nalašč, delo v kamenolomu, in naši drvarji so bili kmalu najboljši kamenarji.

„Leseno selo“ v kamenolomu je združilo kmalu mnogo delavcev. S „palířjem“ (vodjo) vred je bilo nekaj Italijanov, od katerih so

se naši planinci kmalu naučili kamenarstva. Delavci v kamenolomu se ločijo na več vrst. Prvi in zadnji seveda so dninarji, kateri se porivajo od najstrmejše skale do najglobočjega prepada. Za temi so po vrsti strelci, ki kamenje vrtajo in izstreljavajo; drugi so sekači, ki je na ravnem prostoru pod skalo po večjem oklesavajo; tretji so izdelovalci, ki v kolibah drobnejše kose obdelujejo; imenitnejši od teh so pravi „kamenarji“, kateri iz dolgih, lepo odcepljenih kosov izdelujejo umetelne predmete. Vsi ti delavci ne morejo biti brez kovača, da jim ostrí in popravlja orodje.

Lepe novce služijo delavci v kamenolomu; a če jih ogleduješ, kadar pri delu v jednomer tolčejo s težkim kladivom in primerjaš njih trud z onim, ki ga imajo kmetiški delavci, vidiš velik razloček. Delo gospodarstveno se menjava, kamenar pa rabi vedno le težko in trdo kladivo, da mu roka vsa onemore in otrpne. To se vidi tudi na ostalem životu: suhi in blede delajo kakor stroj, samo za zaslužek.

II.

Jaz sem se pa omožila,
Da mi služiti treba ni. —
Drugo se mi vse dopada,
Do moža mi pa mrzi. —
Národna.

Bilo je v jeseni pred kakimi sedmimi leti. Dolgočasno deževno vreme je trajalo že skoro celi mesec, da je zemlja, vsa premočena, dajala od sebe v nebrojnih studencih silno vode, ki je drla z glasnim šumom v doline. Vmes se je slišal piš burje, ki je preganjala meglo s planine; kakor v kolobarju so se drvili oblaki okoli Pohorja. Takšnega vremena se naveliča tudi potrpežljivi Pohorec, zlasti ako traja več tednov.

V našem kamenolomu je bilo ta čas dolgočasno in neprijetno. Vedna mōča skoro ni dala dninarjem delati pod nebom, v kolibah pa je nedostajalo kamenja. Vrh tega jim je voda silila v delavnice in stanovanja. Strehe so pokazale sčasom svojo slabost, da je kapalo in curljalo skozi vsako razpoko, v veliko nadlogo delavcem. Da so bili ti križi še hujši, storila je mrzla burja svoj delež, ker je premočene delavce kaj nemilo opihovala. Poiskali so zadnje sredstvo zoper mraz, surove ovčje kože, ktere so obesili na hrbet, kosmato stran obrnivši na znotraj.

Toda delavce je nadlegovala ne samo mokrota, ampak tudi tema. Po celo uro so čakali že v jutru, predno se je videlo delati. Vsled tega jim je godrnjavi vodja odtrgal opoldne počitek in del plačila, — da te nadloge ni trpel

on, ampak le delavci. Zaradi tega so delavci kleli in godrnjali.

V delavnici nad potom, kjer delajo kamenarji, vidimo dva delavca, ki sta si pri delu tovariša, pa tudi iskrena prijatelja. To sta Martin s Planine in Janez iz Podgorja. Njuna očeta sta bila drvarja celo življenje. Skoro jednaka usoda njunega življenja je največ storila, da sta naša znanca pred par leti sklenila prijateljsko zvezo, in potem v vaški krčmi dostikrat pila „bratovščino“. Ob taki priliki sta se rada menila o svoji mladosti, ko sta še otročaja v Planini ovce in koze pasla, potem šla služiti h kmetom, od koder ju je cesar poklical k vojakom. Zadostivša tej dolžnosti, vrnila sta se zopet v zeleno Planino pod streho okorne drvarske kolibe, kjer sta pomagala roditeljem drvariti. Ko je pa to delo opešalo, poiskala sta si drugo v kamenolomu, kjer sta se kmalu izurila v delu, med tem se pa tudi do dobra sprijaznila. Sedaj sta si najzvestejša tovariša, ki se ne bojita drugih, čeprav je včasih vroč pretep tam v „baraki“. Ako delavci, prejemši plačilo, popivajo in se dražijo, tedaj sta naša znanca vselej skupaj, in njiju se ne loti nihče ne z besedo, ne s pestjo. Saj je pa tudi veliki črnobradi Martin že marsikaterega stisnil in mu pokazal moč debele pesti. Manjši golobradi Janez pa je pri metanju tovarišem pokazal gibčnost s tem, da je vsakega „zavrgel“. Sedaj sta oba v najboljši dobi kakih petintrideset let, katera starost pa se zagorelemu Martinu vidi premajhna, dočim je tovariš Janez videti precēj mlajši.

Ko sta se vrnila od vojakov, mudilo se jima je ustanoviti si lastno ognjišče. Martinu je v tem času gori v planinski koči umrl oče, bratje so se pa razpršili po svetu kakor listje, če je veter raznese. V službah so se navadili tujega življenja in omrzila jim je domačija. Martin pa je bil drugačne narave: planina mu je bila nad vse in planinska kočica mu je bila ljubša od vsake palače tam daleč po svetu. Izbral si je za tovarišico hčer nekega pilarja, katero je poznal že od mladih dnij; bila je pridno in pošteno dekle. Oženil se je, mater pa je obdržal pri sebi, ker je bila navajena že od nekdanj planinskega doma. Sedaj se je sreča naselila v staro kočico; Martin se je vsak večer z veseljem vračal od dela domov z zavestjo, da ga doma čaka s hrepenenjem ljuba Lenka in dobra mamica. Ta je v nekaj letih dobila dokaj posla z dvema malima nagajivcema, kar pa ji je krajšalo čas in sladilo stare dni.

Skoro jednako je ukrenil Janez, iznebiti se vojaške suknje. Oče mu je bil umrl že v prvi mladosti, in mati se je zopet omožila ter vzela odurnega in sitnega moža. Ko je dobil

službo v kamenolomu, vzal je hčer starega kočarja, s katero se je bil seznanil nekoliko prej. Blizu kamenoloma si je zgradil na kupljenem zemljišču lastno leseno kočo, kjer se mu je začelo novo življenje.

Toda človek obrača, Bog obrne. Janez si je osnoval novi dom, da bi v njem cvetla sreča, izvirajoča iz blagodejne zakonske ljubezni, toda „zažgal se je na mrzlem kamenu“, kakor pravi pregovor. Žena Katra mu je prinesla v kočo malo dobrih, pa mnogo slabih lastnostij. To je pa kmalu porušilo ono vez, katera je pravemu zakonu podlaga, namreč medsobojno ljubezen. Poleg tega je domači nemir Janeza pahnil v strast pijančevanja, kjer je izkušal pozabljati svojo nadlogo.

Sreča je bila, da nista dobila več kakor jednega otroka — sinka. Še tega ni marala hudobna mati, baje zato ne, ker je bil „ves staremu podoben“. To so ji pa delavci še najbolj

zamerili ter jo nalašč dražili z znano narodno pesmico, katere kitica se glasi:

Zdaj že mati je,
Zmerom krega se,
Kamor hodi, koder gre.

Ta popevka se je čula skoro vsak večer, ko so se vračali poredni delavci mimo koč domov; a iz koč so jim letele v odgovor Katrine ostre besede. Janez je od začetka molčal na ženino klepetanje, pozneje pa mu je večkrat vzkipel žolč, da je jezikavo ženo udaril. Ko še tudi to ni pomagalo dosti, izogibal se je žene in koč, da je šele v pozni noči dohajal domov. Ljubil pa je sinka, in ko mu je oskrbel prve hlačke, bil je zopet vesel. Tudi dečko se je držal le očeta ter po cele dneve prezebal tik njega v delavnici. Če ga je oče opominjal, naj gre domov, odmajal je z drobno glavico, rekoč, da ga „mama tepejo“. (Dalje.)

Ob Balkanu.

(Spomini iz Bolgarije. — Spisal Jos. Repina.)

(Dalje.)

Povod poslednjim besedam, ki sem jih govoril Hristu, mi je dala majhna mlaka krvi, katero sem bil zapazil ne daleč od nas v ilovnatih tleh; ondi se je torej prelivala kri: toda čegava? Haronis ni bil ranjen, Hristo in Pintev tudi ne, torej le kdo drugi, ki se je moral še nahajati v votlini. In res, — jedva sva prišla s Pedrom v skrajni kot prostrane votline (merala je okoli 50 štirj. metrov), ko se je nama nudil grozovit pogled: pred nama poleg kupa kopalnega orodja je ležalo človeško telo.

„Dios! — mrtvec!“ vzkliknil je Pedro.

„Naj bi vaša beseda ne bila resnična!“ Reki sem pokleknil poleg trupla, držeč nad njim svojo primitivno baklo. Njen zar je padal na vznak ležečega, pritlikavega moža, oblečenega v bolgarsko narodno nošo; iztegnjena kraka sta bila kratka in zelo kriva, itak iztegnjeni roki pa dolgi, mišičasti in s črno dlako porastli; nepokrita, jako majhna in konjičasta glava je nosila cel gozd na vse strani štrlečih, ščetinastih las, v nerednih klobkih padajočih preko čela. Če je bilo že vse na tem človeku nenavadno, tem nenavadnejši in naravnost čudovit je bil njegov obraz, kateri mi je takoj povedal, koga da imam pred seboj; ni bil to namreč obraz človeški, ampak obraz štirinožnega, v gozdu živečega bitja, obraz ježa. Je sicer napačno, da primerjam človeka, ustvarje-

nega po božji podobi, z živaljo, a dragi čitatelji naj mi to oprostijo, zakaj njim bi se bilo na mojem mestu ravno tako godilo: izvestno bi bili vsi trdili, da ima to bitje sicer človeško postavo, toda ježevo glavo. Vse, kosmata koža, majhne oči, rilcu podoben nos, usta, brke, ščetinasta glava, sploh celo telo se je zdelo na prvi pogled kakor ježevo, in ta utisek je tudi dal možu ime Taralež ali po naše Jež; da je bil Asparuhov sluga in tu pred mano ležeči mož jedna in ista oseba, o tem ni bilo dvoma. Rekel sem: na prvi pogled, da, samo na prvi pogled; pri natančnem opazovanju je ta utisek sčasoma izginil, in obraz se ni zdel več živalski, ampak pravcati človeški. In tako je bilo tudi z mano; ko me je minulo prvo presenečenje, tedaj sem videl pred seboj samo svojega bližnjika, upadlega, medlega, krčevito zategnjenih ustnic, zaprtih očí, zevajočo rano na razgaljenih prsih, iščočega mojega sožalja, potrebujočega moje pomoči. V dno srca se mi je zasmilil in boječe, nestrpnost sem ga tipal za žilo in mu pokladal svojo roko na srce, da bi začutil le najslabši udarec, naznanjajoč mi, da še ni zbežalo vse življenje. In kaka radost me je prešinila, ko se je jelo javljati slabotno sicer in počasno, počasno, a vendar vidno utripanje!

„Še živi!“ zaklical sem Pedru, ki je držal dozdevnega mrtveca za roko. „Morda je mogoče rešiti ga. Idite, prosim, takoj ven k Judesu, kateri naj pride sem in prinese s seboj v

Grkovi posodi vode, vi pa hitite k Iliji in vzemite iz torbe njegovega sedla Julesovo lekarno! A urno, urno, da ne bo prepozno! Jaz moram ostati tu, da nadzorujem jetnika.“

„Tako grem. Ali naj Ilija tudi pride?“

„Če najde pot, po katerem bi mogel s konji navzdol, potem pač; sicer pa mora ostati pri konjih. Ali mu boste znali dopovedati?“

„Bom že na kak način; sicer se moram pa takoj vrniti?“

„Da, da; v lekarni so oživljajoče tekočine, katere nujno potrebujem. Ali boste mogli po vrvi plezati navzgor?“

„Ne bojte se!“

In že je bil v hodniku.

Jaz pak sem rahlo prijel ranjenca, nesel ga k ognju in ga položil kraj njega. Na to sem mu odvil pas, kateri je zaviral prosto dihanje, in pregledal rano. Bila je skoro sredi prsij, malo nad želodčno jamico, in povzročena od krogle iz puške; kri je le po malem prihajala na dan. Nad tilnikom je imel mož veliko oteklino, gotovo vsled kakega udarca. Ker nisem imel nikakih pripomočkov, niti kapljice vode, s katero bi bil poskusil, obuditi ga zopet k življenju, sem moral čakati Julesovega prihoda. Seveda sem bil ves nestrpen in sem željno pričakoval trenutka, ki bi ga privêl.

Pregledal sem med tem do dobra votlino in našel, da je imela v stenah mnogo večjih ali manjših dupk, toda samo jeden izhod; ondi, kjer je prej ležal Taralež, so bila tla razrita in razkopana; poleg ognja sta ležali dve dvocevni turški puški, izmed katerih je bila jedna nabita, druga izstreljena; — sicer ni bilo v votlini ničesar najti.

Pintev in Hristo ves čas nista zinila besede, dobro vedoča, da bi bila sleherna nepotrebna, toda jela sta se na tihem pogovarjati, kar me je napotilo, da sem ju ločil, da bi se ne mogla zmeniti gledé kake laži ali druge za nas pomenljive stvari.

„Strele te udari!“ siknil je čevljar, ko sem ga položil proč od njegovega tovariša. „Kaj te brigajo najini pogovori?“

„Pravzaprav nič, a ker sem že jedenkrat tu, bi pa še rad zvedel, kaj se je danes tu godilo?“

„Od mene zaman pričakuješ pojasnila“, je rekel in obrnil obraz od mene.

„Če ga od tebe ne dobim, dobim ga drugod.“

„He, monsieur, kje tičite?“ razlegel se je zdajci znani mi glas Julesov po votlini. „Pridite vendar sem in pomagajte mi transportirati tega nesrečnega Haronisa!“ pri zadnjih besedah se je pokazala njegova glava iz hodnika.

„Kaj, ali ga imate s seboj?“

„Sevé, sévé, in to iz golega prijateljstva

do njega; reveža bi znalo zunaj v hladni noči zebsti, ker bi ga več ne grela moja listnica.“

„Ali ste prinesli vode?“

„To se umeva. Imel sem sicer težavno pot, držeč pred seboj napolnjeno posodo in porivajoč za seboj živega človeka, a šlo je napram temu hitro; ne-li?“

„Jako hitro, skoro neverjetno!“

„Kaj ne? In to vse vsled moje famozne ideje, katere stvor boste takoj videli. Tu imate najprej vodo!“

Sprejel sem kotljič.

„Tako! Sedaj se malo umaknite, da ne bom stopil na vas.“

Ko je stal poleg mene, sem videl, da je držal v roci tanko vrv, ki je vodila v hodnik do nekega, do sedaj še nerazločnega predmeta.

„Kaj naj pomeni ta vrv?“ vprašal sem ga.

„Hm, kaj! Haronis je zanjo privezan. Da sem imel namreč lahko delo, sem potegnil zvezanemu vrv, ki sem jo našel v njegovem žepu, pod ramama čez hrbet in drugi konec si pritrdil za svoj pas; tako sem ga ležečega na hrbtu lepo za seboj vlekel, ker drugače ni bilo prav možno. — In tu ga imate!“ reki je segel v hodnik in mi položil Grka pred noge.

„A tega niste prav storili! Saj ste ga mučili!“

„Mučil? — Monsieur, jaz nikdar nikogar ne mučim, temu imam prerahlo vest! Ali bi bilo morda zanj prijetnejše, ko bi se bil jaz z rokama trudil ž njim po hodniku, he? Ali se ni na ta način skoro peljal? Seveda, obleko ima sila zavaljano in onesnaženo, a tega je on popolnoma sam kriv: zakaj pa krade po svetu listnice, da ga morajo potem pošteni ljudje iskati pod zemljo? — Sicer pa mene pogledajte, kakšen da sem! Ali smem v taki opravi sploh na dnevno luč? V obče je pa Haronis zaslužil malo kazni in to vsled svojih umazanih ust; da bi ga bili vi slišali, kako me je psoval in preklinjal! Od koga drugega bi se čutil razžaljenega in ga pozval na dvoboj, a ta človek ni vreden, da bi se ž njim bil francoski chevalier. — Vsekako morate torej priznati, da je bila moja ideja famozna in naravnost izborna!“

„To že rad priznavam. Toda po mojem mnenju bi bilo jednako, ako bi bili Grka pustili zunaj.“

„Ni bilo varno, ker bi jo bil lahko potegnil, kar bi nikakor ne bilo prav, zakaj odgovor nam bo moral še dajati gledé Taraleža, ki je, kakor mi je pravil sennor Pedro, smrtno ranjen. Kje ga imate pravzaprav? Hitiva vendar, da mu rešiva življenje!“

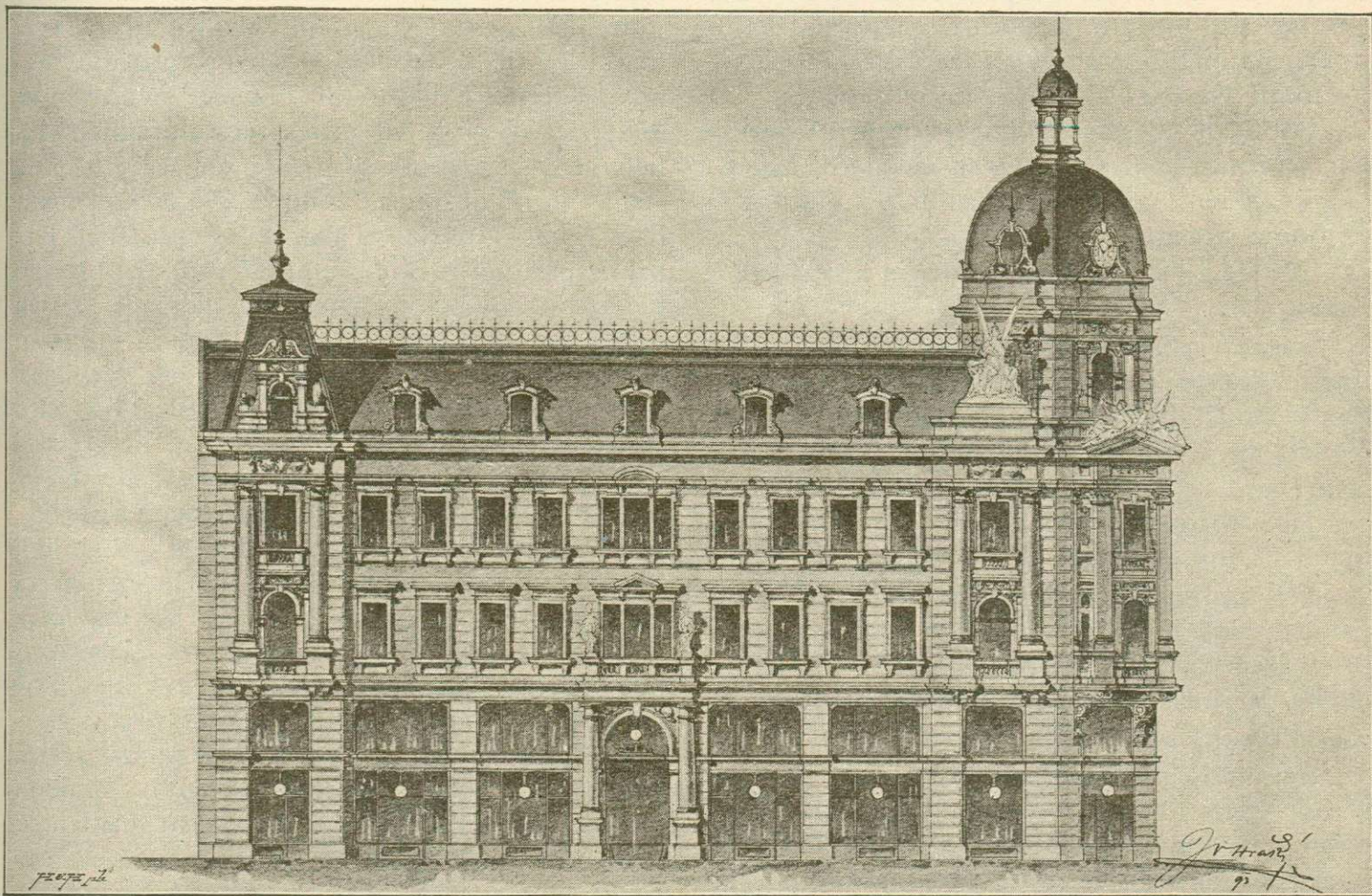
Pustila sva Grka na mestu, kjer je baš bil, in šla k ranjencu, ki je še vedno ležal v ne-

zavesti; izpirati sva jela njegovo rano, čakaje, da pride Španjol z neobhodno potrebno lekarno.

Kako je pač mogel Jules navzlic svoji „famosni ideji“ v tako kratkem času — od Španjolo-vega odhoda pa do sedaj je preteklo jedva četrť ure! — od spredaj in zadaj oviran in obložen, priti skozi petdeset korakov dolgi hodnik, to mi je še do današnjega dné neumljivo. Zaslužil je moje popolno priznanje, in s svojim ugovorom ga nikakor nisem namerjal grajati, nego samo malo podražiti, dotaknivši se najnežnejše strune v njegovem srcu.

Rad sem ga poslušal, kadar se je jedenkrat ogorčil in vzburl. — Bil je blaga duša, in prijateljska vez se je med nama od dné do dné bolj in bolj trdila.

Kmalu je prisopihal Pedro z lekarno. Po daljšem trudu in prizadevanju smo opazili pri ranjencu prve znake vračajočega se življenja: život njegov se je lahko stresel, zamolkel vzdih se mu je izvil iz prsij, in žila je začela hitreje in krepkeje bít; — slednjič je odprl oči in nas mrklo gledal. Z rokama se je prijel za rano, katero smo bili obvezali (krogla je seve še tičala znotraj), bolešno zastokal in se sklonil po koncu. S Julesom sva ga podpirala.

„Narodni dom“ v Celju. (Narisal inženir Iv. Hraský.)

„Kdo ste?“ vprašal je s slabotnim, počasnim glasom.

„Čúždenci,¹⁾ ki ti pa želijo dobro!“ odgovoril sem jaz.

„Dobro? — meni? ne! Mene sleherni le sovraži, zaničuje in zametava; samo moj gospod me ljubi, — ta me ljubi! Zanj rad umrjem, — oj tako rad!“

„Le miren bodi in ne vzburljaj se! Prenesli te bomo v bližnje selo, kjer boš našel zdravniške pomoči in zopet okreval.“

¹⁾ Tujci.

„Okreval? — ne! — z manoj je pri kraju! Že čutim — tu globoko — tu me boli — umrl bom! In svojega gospoda več ne bom videl, — nič več! In jezen, srdit bo name, ker ne bo dobil pisma! — — Da, pismo, pismo moram imeti — moram! Kje je Pir? — kje? On je ima! — vzal je je — Nazaj je daj! — nazaj!“

Zadnje besede je divje zakričal, da je odmevalo po votlini, z rokama odrinil naju dva, ki sva ga držala, in skočil kvišku: a noge so mu takoj zopet odpovedale, in padel je nazaj na tla, milo ječé. Iz ust se mu je udrla kri in ležal je mirno, nepremično; na pol odprte

oči pa so bile obrnjene v mene, ki sem mu brisal kri z ustnic.

„Ne trudi se, gospodine!“ rekel mi je po daljšem presledku. „Saj ne bom več čakal jutra! — Kje je Pir?“

„Tam-le leži zvezan in pajdaša ž njim.“

„Zvezan? ha! sedaj ne uide kazni, in moj gospod bo dobil pismo. Gospodine, ti imaš pošten obraz, ti ne moreš biti hudoben, tebi zaupam; prosim te, obljubi mi, da boš mojemu gospodu — staremu Asparuhu v Eski-Džumai — vse sporočil in izročil, kar ti bom sedaj tu povedal in dal.“

„Obljubujem!“

„Hvala ti, hvala! Najprvo stopi tje h Grku, ker jaz ne morem, in išči v njegovih žepih, dokler ne najdeš kos papirja napisanega s skrivnostnimi črkami; — tega mi prinesi!“

Ustrezaje njegovi želji sem iskal pri Grku, a nisem ničesar našel; razven nekaterih malenkostij, ki so se nahajale v žepih, so bili ti popolnoma prazni.

„Vi ste že vzeli svojo listnico?“ vprašal sem Julesa.

„Sevé! Izvemši majhno vsoto denarja — dvesto goldinarjev — katere več ni, je ondi vse v redu; listine ne manjka nobene. Izvrsten človek, ta Haronis! — jako malo potrosi.“

„Da, dvesto goldinarjev v dveh dneh, to je res jako malo. Toda, ali je bilo morda v listnici kaj tujih papirjev?“

„A! mogoče od Haronisa? Da, da; nekaj listin tiči v jednom predalu, katerih nisem hotel proč vreči, ker jih menim onemu dati nazaj, da ne bo mislil, da jih hočem pridržati.“

„Prosim, pokažite mi jih!“

Dal mi je tri zganjene liste, izmed katerih je bil jeden v meni popolnoma neznani pisavi pisan in bil prav podoben onemu, katerega je imel Haronis v kolibi pred seboj na mizi. Tega sem vzela, ostala dva pa vtaknil v žep.

„Ali je ta pravi?“ vprašal sem Taraleža, izročivši mu list.

Radost mu je šinila po obrazu.

„Oj, pravi, pravi! Sedaj pa poslušaj, gospodine!“

Ker je težko govoril, nagnil sem svoje uho k njegovim ustom, da se ni preveč napenjal, in da sem ga laže razumel. Revežu se je že videla bližnja smrt na obrazu, izvestno je bil smrtno ranjen; smilil se mi je, a nisem mu mogel pomagati. Srd do Grka in njegovih dveh pajdašev me je navdajal in sklenil sem, na vsak način jih izročiti pravični oblasti. Radoveden sem bil sedaj, kaj mi pové Taralež, in pazno sem si zapominjal sleherno besedo njegove dolge in čudne povesti, katero je moral radi

slabosti večkrat pretrgati. V naslednjem podam nje malo skrajšano vsebino:

„Kje je moja domovina in kdo in kaj so moji stariši, to mi ni znano. Dveletno dete me je našel Asparuh, lastnik male trgovine z mešanim blagom v Burgasu, kraj morskega obrežja, vzel me na svoj dom in izročil stari služkinji, dobri Peni, v vzgojo; ta mi je dala ime Denko, a drugi ljudje me niso drugače klicali nego Taralež, kateri priimek se me je slednjič tudi popolnoma prijel. Petnajstletnemu dečku mi umre moja druga mati Pena, katera me je vedno skrbno varovala in iskreno ljubila, in bil sem sam. Moj gospod, strog in trd mož, mi je tedaj velel, naj se poberem, da me ne potrebuje, in da naj si poiščem službo na kaki ladiji ali kje drugod; toda na priprošnjo njegove hčerke, trinajstletne Slavice, sem ostal še dalje pri njegovi hiši, kjer sem opravljal različna dela. Razven že omenjene hčerke ni imel Asparuh nič otrok, žena mu je bila že v drugem letu zakona umrla. Tako je minulo pet let; pri Asparuhu se med tem ni mnogo ali celo nič izpremenilo; trgovina je stala na starih nogah, ni bila ne dobra ne slaba, jaz sem oskrboval hišo, in Slavica se je bila razvila v lepo in pridno dekle. Tedaj je vstopil v našo trgovino mlad človek dvajsetih let in grškega rodú, po imenu Pir Saranos; ker je bil v trgovstvu jako izurjen in nad vse pripraven, se je svojemu gospodu od dné do dné bolj priljubil, in čez jedno leto mu je izročil ta vodstvo vseh kupčijskih podjetij. Od tega časa je šlo vse po sreči; trgovina se je jela razcvitati, dohodki so se množili, in v kratkem je bil Asparuh bogat mož in prvi trgovec v Burgasu; razume se, da je ljubil Pira, osnovalca svoje sreče, kakor sina in mu tudi namenil Slavico za ženo. Ta je bila zalemu mladeniču tudi jako naklonjena, in tako bi se imela čez tri mesece že vršiti poroka. Vsestransko se je pripravljalo za to svečanost, Asparuh od samega veselja ni vedel, kam, nevesta je bila vsa v nebesih, in tudi ženinu je bilo videti, kako je srečen in kako se raduje. In zakaj bi se tudi ne radoval? — Na strani lepe in blage žene, sredi bogastva in brezskrbnosti se mu je odpirala le zlata bodočnost, kakoršne ni kmalu deležen zemlján. Še jeden teden, in mlada dvojica bo mož in žena: — tu pa nenadoma zmanjka Pira, čez noč je bil izginil. Prejšnji večer se je še vozil z nevesto in njenim očetom v domačem čolnu po morju — veslal sem jaz —, a drugo jutro ga ni bilo nikjer; povsod smo ga klicali in iskali, a zaman. V njegovi sobi je bila obleka razmetana, in postelj je kazala, da se je ni bil dotaknil. Nihče nam ni vedel povedati, kam je šel. Pri vsem tem smo se še vedno nade-

jali, da je naša bojazen, da bi se bil oni odstranil, neosnovana; a te naše upe je mahoma razdrla druga, skoro neverjetna istinitost: blagajna v prodajalniški pisarni je bila do zadnjega novca oropana. Tu ni bilo dvoma več, da je Pir zapustil nevesto, zavrgel razcvitajočo se mu srečo, osramotil sebe in oropal svojega dobrotnika. Žalost v hiši je bila neizmerna; nevesta je jokala, oče je proklinjal, se rotil in malone zdiviljal, jaz pak sem trepetal in se bal bodočnosti. — — Nekaj tednov po onem osodepolnem dnevu smo nesli Slavico k večnemu počitku; prevelika srčna bol in obup sta ji uničila mlado življenje. Asparuhu se odslej niti živeti več ni ljubilo; trgovina, vsled one tatvine itak že popolnoma pretresena, je jela propadati, brezbriznost lastnikova in hudi vojni časi, ki so takrat napočili, so povzročili, da je postal v kratki dobi berač, posestvo se je prodalo, in le majhno vsoto denarja je rešil. Mene je sevé sedaj takoj odslovil, a nisem se hotel ločiti od njega. „Kjer sem bil v sreči, ondi bom tudi v nesreči“, sem mu rekel, in pustil me je, saj je bil moj veliki dobrotnik in potreboval je v svoji tugi tolažbe in v starosti postrežbe. Ker ni maral več živeti v kraju svojih nesreč, preselila sva se v Eski-Džumao, kjer je kupil majhno hišo zunaj mesta. Nesreča ter nehvaležnost in varljivost sveta ga je vsega predrugačila; jel je ljudi sovražiti in zaničevati ter živel popolnoma sam zase. Ker ga je pa sedaj po prejšnjem bogastvu trla revščina, postal je lakomen, na vse strani je skoparil in si ni privoščil najmanjšega priboljška, dasiravno bi si ga bil češče lahko. Živela sva le o tem, kar nama je donášal vrtič, katerega sva skupno obdelavala. — Prigodilo se je pa, da je pozne jesenske noči potrkal nekdo na obločnico zaprtega okna najine hišice; jaz, ki sem šel gledat, sem našel na pragu sedečega moža, Čerkesa. Čelo je imel obvezano in na kolenih je držal culico; prosil je, da naj ga sprejmemo pod streho, da od onemoglosti ne more več dalje, da je bil posestnik v bližnjem balkanskem selu, katero je napadla razbojniška druhal, kakor se jih je takrat mnogo klatilo po deželi, je opustošila in upepelila; vsa njegova rod-bina, žena in otroci, so bili pomorjeni, le on jedini je ubežal smrti. Moj gospod, kateremu sem to naznanil, od početka nič ni hotel o tem slišati, da bi odprl tujcu svoja vrata, a naposled mu je vendar prišlo neko hipno rahločutje in celó sam je stregel beguncu, ki je bil na glavi ranjen in skoro na pol mrtev. Čez dva dni pa je umrl, zapustivši pisano oporoko, v kateri je imenoval Asparuha dediča vsega, kar je bilo v omenjeni culici. Silno radovedna sva jo razvezala z mojim gospodom — doslej

se je ni bil nihče dotaknil — in kolikšno je bilo najino čudenje, ko sva našla poleg slabe obleke v usnjati mošnji razno gotovino in tisoč turških zlatov! Asparuh je bil nenadoma zopet bogat; — a ne, da bi bil sedaj na stara leta živel razkošneje, jel je denar še bolj štediti; posojal ga je na visoke obresti, tako, da je danes najbogatejši mož v Eski-Džumai. V oni usnjati mošnji pa je bilo med zlatom tudi tole pismo s skrivnostno pisavo, kateremu je moj gospod prisojal važno vsebino; trudil se je že na vse načine, noč in dan, da bi je raztolmačil, a ni mu šlo; poslal je zategadelj mene k svojemu bratu, učenemu popu v selenickijskem samostanu, da bi on izkusil razmotriti skrivnostne črke in znamenja. In ta je pismo po dvamesečnem trudu v resnici razmotril in me naučil, čitati je.“

„Dolžnost do mojega gospoda pa“, nadaljeval je Taralež, „me veže, da ti moram zamolčati, o čem govori to pismo. Samo to vedi, da je v zvezi s to votlino. Predvčeranjem torej na večer sem zapustil monastir, kjer sem bival dva meseca, namenjen h kolibama tu gori nad nami. Jedva pa sem bil od monastira četrta ure oddaljen in baš jezdil skozi skalnato ožino, ko se na moji levi izza skal nenadoma zabliska in počí strel; kmalu zatem skoči pred mojega konja moška postava, hoteč zgrabiti ga za uzdo. Jaz pa ga vspodbodem, da podre napadalca, in oddirjam. Mudivši se v Trojanu nekaj ur pri svojem znancu, sem dospel danes zarana semkaj v dolino in pred to votlino. Svojega konja sem skrtil v bližini v goščavo, sam pa sem zlezal tu notri, kjer je bil prav za prav moj cilj, zapalil ogenj in se spravil na delo. Okoli jednajste ure pred poldnevom — nahajal sem se takrat ravno v onem skrajnem kotu, kopaje zemljo — sem začul v hodniku neko praskanje in šepetanje; prestrašen sem pograbil svojo puško in zrl proti odprtini; tu se pokaže iz nje puške cev — blisek — pok — kratek sunek v moji desnici — in puška mi odleti razbita na tla. Stal sem še kakor okamenel, ko se že spusti v votlino moška oseba, dvigne puške kopito in me hoče loputniti po črepinji; tedaj se pa popolnoma zavem nevarnosti, skočim v stran in se vržem na tujca. Že sem ga imel pod saboj, tu me pa od zadaj zgrabijo štiri pesti; in, dasi so bili sedaj trije proti meni, bi jim bil skoro ušel skozi hodnik, da nisem dobil silnega udarca v tilnik, ki mi je vzel zavest. — Ko sem se prebudil, ležal sem na rokah in nogah zvezan poleg ognja med onimi tremi možmi, katere ste vi sedaj zajeli, in kako se začudim, ko spoznam v jednom ženina Slavice — Pira Saranosa, držečega v roki moje pismo. Seveda sem ga takoj poklical po imenu, a zarohnel je nad mano, preteč mi, da mi zaveže

jezik, ako ne bom tiho. Kmalu nato sta zapustila s Hristom — katerega tudi poznam, ker je bil jedenkrat v Eski-Džumai — votlino, tretji, oni mali človek, pa je ostal tu, stražeč me. Vprašal sem ga, kaj mi hočejo in kaj namerjajo z mano, a ni mi dal odgovora. Kmalu sta se ona dva vrnila; nekaj časa so med saboj šepetali, potem so pa jeli preiskovati votlino; našli so v kotu orodje, videli razkopano zemljo ter me jeli vpraševati, kaj sem tu počel in kaj pomenja ono pismo. Da sem molčal, to se razumeva, Pir pa se mi je zakrohotal v obraz, češ, da tudi brez mene opravijo; po tistem pomenku s svojima tovarišema je zopet ostavil votlino, ta dva pa sta se lotila kopanja na onem mestu, kjer sem že jaz preje kopal.

Dolgo ni bilo Pira nazaj. Ko je pa prišel, so sedli vsi trije k ognju in večerjali; meni so tudi pomolili kos mesa, a odklonil sem ga. Po večerji je vzel Grk zopet moje pismo iz listnice, preobračal je in izkušal čitati in se pri tem na tistem pogovarjal s tovarišema; slednjič mi je kratko in ostro velel, da naj takoj povem vsebino pisma, drugače je vrže v ogenj; in ker ga sevé nisem slušal, je v resnici pustil, da ga je začel lizati plamen. V strašnem strahu, da bo pismo pokončano, in me tedaj moj gospod razljučen izžene iz svoje hiše, sem se z vsemi svojimi močmi uprl vezem, jih potrgal in se vrgel na Pira, izkušaje izviniti mu list iz roke. Boj je bil ljut, a kratek. Sam boreč se proti trem besno in srdito, sem kmalu omagal; že je klečal na meni oni mali človek, ki mu je menda Pintev ime in ki je skoro najkrepkejši izmed vseh, in me dušil, tedaj sem mu v zadnjem obupu iztrgal nož izza pasa in mu ga zasadil v ramo; zagnal je divji krik in me izpustil; skočil sem kvišku, a v istem hipu mi je pognal Hristo kroglo v prsi. Obležal sem, in drugo ti je znano.

Ranjenec je končal in utrujen zaprl oči. Dolga povest ga je popolnoma izmučila. Videl sem mu, da ne bo več dolgo dihal, in zato sem moral gledati, da sem zvedel od njega najvažnejše reči, katere mi je bilo še treba vedeti. Po njegovi izpovedbi je bil torej Pintev ranjen, a izvestno ne hudo, zakaj jaz pri njem niti krvave obleke nisem zapazil, ko sem ga zvezaval; da je pa šel Grk zanj po vodo, to mi je bilo jasno. Kar se tiče pisma, ki je imelo tu v votlini tolikanj veliko ulogo, sem sklepal, da mora biti v zvezi s kakim zakladom, zakopan na tem kraju; v tem me je potrdila okolnost, da je Taralež kopal zemljo; nikakor pa mi ni šlo v glavo, kako je mogel Hristo svojemu svaku pisati: „oskubili bomo nekoga“, ako je namerjal napasti Taraleža in mu vzeti list; saj bi se bil v tem slučaju drugače izrazil. Naj-

brže so zadevale njegove nakane Asparuha samega, katere so se pa na nekak način odvrnile na njega slugo in v prvi vrsti seveda na ono pismo. Toda, kako je prišlo Hristu do ušes, da ima Taralež list važne vsebine? — Ta je vendar proti slehernemu skrbno molčal o tem? Stoj! ali ni bil omenil nekoga svojih znancev, bivajočega v Trojanu? Kaj, če je temu pravil, a ta drugemu? Vse mogoče. Vprašal sem ga torej:

„Kaj je tisti tvoj znanec v Trojanu?“

„Mehandžija.“

„In kje in kako si se seznanil z njim?“

„V Eski-Džumai in sicer pred pol letom; bilo je pa to tako-le: V neki noči so napadli hišo mojega gospoda tatje; bili so trije lopovi, kateri so, polastivši se preje mene, ulomili v spalnico starega Asparuha in z bodalom v roki zahtevali od njega denarja. To ni bilo nič čudnega in nenavadnega, zakaj znano je daleč na okolo, kako bogat da je Asparuh. Boječ se smrti jim je že hotel izročiti ključe in jih vesti do skrivne skrinje, ko se je zdajci začul zunaj peket konjskih kopit in glasno vpitje. Prestrašeni so poskakali tatje skozi okno, med vrati pa se je pokazala širokopleča moška oseba, držeča debelo gorjačo; pravil je, da je jezdé tod mimo zaslišal v hiši ropot in gibajoče se luči ter šel pogledat, kaj pomenjajo. Videvši skozi špranjo pri oknu celi prizor med tatovi in Asparuhom, je zopet zasedel svojo žival, jo vspodbodel in zagnal glasen krik, da bi oni menili, da je več ljudij zunaj; povedal je tudi, da je krčmar iz Trojana in da je prišel obiskat nekega sorodnika. Asparuh se mu je toplo zahvalil in ga pozneje, za časa njegovega bivanja v Eski-Džumai tudi večkrat pogostil. Ko sem jaz imel sedaj opraviti v selenickijskem monastiru, sem ga tje in nazaj gredé posetil.“

„Ali kaj vé o tem pismu?“

„Da; ker je pošten in izkušen mož, in ker mi je moj gospod tako velel, sem mu je pokazal; a on ni znal čitati.“

„Zakaj mu pa Asparuh že prej ni pravil o pismu, kadar je bil pri njem?“

„Tega ne vem; morda mu še ni zaupal ali je pa pozabil.“

„Ali sta bila tedaj sama, ko sta se menila o tej zadevi?“

„Sama; sedela sva v drugi sobi hana, v prvi je bilo nekaj pivcev.“

„Kakšni so bili ti?“

„Nisem pogledal.“

„Ali sta se tiho pogovarjala?“

„Polglasno; vendar tako, da naju nihče ni mogel slišati.“

Se-li še spominjaš besedij, katere si pri tem govoril?“

„Da. Rekel sem med drugim, da se je onemu Čerkesu — kar sem preje pozabil tebi povedati —, v smrtnem deliriju vedno nekaj bledlo o papirju, o zlatem lišpu in zagrebenih denarjih, iz česar je pozneje moj gospod — dobivši ta-le list — povzemal, da je rajni imel ono v mislih.“

„In nazaj gredé?“

„Sem mehandžiji samo naznanil, da je pismo razmotreno.“

„In da si bil napaden?“

„Tudi. On je menil, da so bili to navadni rogovileži in da je cela stvar brez pomena.“

Rad bi ga bil še več vprašal, toda zadnje odgovore je dajal jedva razumljivo in s tolikim naporom, da sem moral odjenjati, ker bi ga preveč mučil. Vedel sem za silo. Stvar se ni dala drugače tolmačiti, nego da je Hristo — njega sem namreč smatral za pravega činitelja — na kak način čul pogovor Taraležev z mehandžijo, in da ga je potem pohlepnost gnala celó do umora. Vsa pojasnila gledé onega lističa, katerega sem bil našel v bivšem Haronisovem stanovanju v Irazmeliku in tako dalje, sem pa upal dobiti pri Asparuhu samem. Sploh so bile vse okolnosti tako zamotane, da jih nisem mogel kar tako hitro razrešiti; pri daljšem pre-mišljevanju bi bil že morda došel do pravega sklepa, toda v hipu mi je bilo to nemogoče, vso svojo pozornost sem moral darovati Taraležu, kateri mi je sedaj izrekel svojo poslednjo

voljo. Prosil me je, da naj list na vsak način izročim Asparuhu, kateri se naj potem sam obrne do svojega brata v selenickijskem monastiru, da mu je prečita; nadalje je želel, da bi se njegovo truplo pokopalo na bližnjem selskem pokopališču.

„Mojemu gospodu pa“, dejal je s slabotnim glasom, „sporoči moj zadnji pozdrav in prosi ga, da naj se nikar ne srdi nad menoj, ako vsled preganjanja zlih ljudij nisem dosegel povoljnega uspeha; kar je bilo v moji moči, sem storil. Reci mu, da sem ga vedno iskreno ljubil in da mu bom tudi po smrti hvaležen za vse od njega prejete dobrote.“

Tok krvi, ki se mu je ulil iz ust, ga je prisilil, da je umolknil. Globoko hropeč in držeč svojo desnico v svoji, je imel oči, črne kakor oglje, uprte v mene, kakor da bi hotel čitati z mojega obraza, ali bom izpolnil dano mu obljubo.

Sedaj se je ves život krčevito zvil, hropenje je postajalo slabeje in slabeje, dokler ni slednjič zamrlo popolnoma; desnica je omahnila iz moje, oko se je zasteklilo, in — — Taralež je preminul.

Stvarnik mu ni bil podelil lepega telesa, podelil pa mu je bil — kar je mnogo več vredno — lepo dušo in blago srce, srce polno ljubezni, hvaležnosti in požrtvovalnosti do onega, ki se ga je bil usmilil revne sirote. Da ustreže njega pohlepnosti, je šel rajši v smrt, nego da bi bil izdal skrivnost. (Dalje.)

Iveri.¹⁾

(Piše P. Bohinjec.)

XI. Kje se brije, češe in striže?

Mož je bil ves muhast, poštenjak pa od nog do glave.

Nekega dné je šel po opravkih v mesto. Opoldne si naroči kosilo v hotelu. Markêr mu spiše račun. Mož plača, a pozabil ni računa.

Po kosilu gre k brivcu, da ga obrije. Povpraša ga tudi, koliko stane taka tabla, katera visi na vratih in na kateri je zapisano: „Tukaj se brije, češe in striže.“ Brivec mu pové.

„Ali jo prodaste?“

„Čemu vam bo?“

„To je moja skrb. Koliko hočete zanjo?“

Brivec je že tako namerjal napraviti novo tablo, ker je bila stara že obrabljena, zato pové ceno.

„Tu imate denar zanjo.“

Brivec se je čudil neznanemu možu, ki je snel tablo raz vrata, stisnil jo pod pazduho in odšel. Drugi dan pa so zapazili na vratih v hotelu, kjer je mož kosil prejšnji dan, tablico z napisom: „Tukaj se brije, češe in striže.“

Seveda se je to hitro zvedelo po mestu, tudi brivec je slišal, a povedati vendar ni mogel, kdo je bil oni muhasti mož. Hotelir ga tudi ni prišel vprašat.

Jaz ga poznam, povem ga pa tudi ne. Ni treba.

XII. „Nisem vaje!“

Osoren sodni pristav gre po službenih opravilih v neko oddaljeno vas. Pride pa do raz-

¹⁾ Glej „Dom in svet“ 1889.

potja in ne vé, kam bi se obrnil, da bi prav prišel. Sreča ga kmet, ki je imel pri njem že večkrat opravke. Pristav se je prav osorno vedel proti njemu in mu dal po cele ure prečakati pred pisarno.

„Oče, katera cesta gre na Lokvo? Nisem vaju pota.“

„Jaz pa nisem vaju odgovora“, odreže se kmet in gre naprej po svojih potih.

Pravijo, da je bil od tedaj sodni pristav prijaznejši proti kmetom.

XIII. „Voda ni dobra.“

Mož pride pozno zvečer domov pijan. Žena mu bere „levite“, češ da tako vse zapravi, če bode po gostilnah popival, žena in otroci pa doma stradajo.

„Ej, Mica, veš kaj, voda še za v čevlje ni dobra“, odreže se mož in leže na posteljo. Drugo jutro se prebudi zgodaj. Silno ga žeja.

„Mica, malo vode mi daj!“

„Ej, veš kaj, voda še za v čevlje ni dobra, rekel si sinoči“, odvrne žena.

XIV. Različna misleca.

Znanec sreča znanca, ki je stopil ravnokar iz cerkve.

„Matija, kaj ti še hodiš v cerkev?“

„In ti še ne?“

XV. Vse za dom!

Poslanec je poročal na ljudskem shodu o svojem delovanju. Ko konča svoj govor z besedami: „Geslo naše je bilo, je in ostane: Vse za svoj dom“, tedaj se oglasi nekdo izmeji množice:

„To že davno vemo, da za naš dom ne.“

XVI. Samoizpoved.

Prijatelj je imel navado spremiti svoje pogovore z „oslom“. Ako mu le ni kdo količkaj po volji govoril ali storil, tedaj ga je brž počastil z „oslom“.

Nekoč nameri se na nekoga, ki ga ni poznal še dobro.

„Osel, ali ti nisem rekel, da pojdi v hišo?“

„Kdo si pa ti, če sem jaz osel?“

„Osel, ali me ne razumeš?“

XVII. „Vsak po svoje.“

Gospodinja ošteva lenega dijaka:

„Ali ne spoznaš, kaka dobrota je za te, da te vsak dan pokličem ob peti uri? Kako bi se drugače naučil vsega za šolo?“

„O ne, gospodinja, za me to ni dobrota, ampak izguba. Jaz bi pridobil na spanju najmanj tri ure, ko bi me ne klicali.“

Krojač in smrt.

Prišla na svet je bela smrt
Ter tapala okoli
Iščoč cvetic za božji vrt,
Po tožnem, solznem doli.

Krojača sreča kraj vasi,
Resnobno ga pobara,
Če zadovoljno tu živi,
Če ž njo li iti mara?

„Oh zdaj še ne, le dalje spej,
Da hišo si postavim,
Ko to bo, pridi in poglej,
Morda se ti pripravim.“

Odide dalje smrt med svet
In tu in tam se zglási,
In vrne se čez nekaj let
Spet do krojača v vasi:

„Zdaj imaš hišo, greš z menoj?“
„Nikar me smrt ne moti!
Ženitbo bom imel nocoj,
Ne morem, pojdi s poti!“

In ide smrt, čez leto dni
Spet pride do krojača;
Krojač o krstu govori
In zopet smrt odvrča.

Pusti krojača bela smrt,
A brž se spet privleče;
Krojač pa prosi ves potrt,
Naj še ga ne poseče:

„Domovje imam in ženo,
In imam dete zalo;
Kako bi mogel zdaj s tabó
In to bi tu ostalo?“

Zboli soproga in umrè,
Umrè mu dete tudi,
In grozna bol krojača trè,
In smrt se mu ponudi:

„Krojač, češ iti v večnost zdaj?
Saj nimaš nič na sveti;
Izgubil ženko, sladki raj,
Sin moral je umreti?“

„Kedo za njima plakal bo,
Če mene smrt posečeš,
Moleč solze pretakal bo?
Kaj k temu, smrt, porečeš?“

„Dovolj sem slušala, krojač,
Besede, prošnje tvoje —
A zdaj za mano, ni drugač,
Jaz delam pač po svoje! . . .“

Anton Hribar.

Irenej Friderik Baraga.

(Spisal Josip Benkovič.)

Pusti svet, opravke svoje,
„Sursum corda“ v domu poje
Mož pobožen, rajski svat.
Vse obrne v božjo slavo,
Mitra kinča sveto glavo,
Papež piše: „Ljubi brat!“
Kadar grob nemilo zine,
Angelj čist na svetu mine.

Koseski.

Sto let poteka letos, kar je zagledal luč sveta slavni Slovenec Baraga. O njem se je pisalo že mnogo v slovenskem, nemškem, francoskem in angleškem jeziku. V stoletni njegov spomin le par doslej neznanih ali vsaj manj znanih potez iz njegovega življenja! ¹⁾

Porodil se je Irenej Friderik Baraga 29. rožnika l. 1797. v gradu Malivasi pri Trebnju, v župniji doberniški, kot četrto dete grajščaka Janeza Nep. Barage in soproge mu Katarine Josipine Jenčič. Baraga se je l. 1792. z Mirne sem priženil. Leta 1799. je prodal Malovas ter kupil lepši grad v Trebnju. Soproga je kmalu umrla, zapustivši mu poleg sina še dve nedorastli hčerki, Amalijo in Antonijo. Tudi oče se je že l. 1812. preselil v boljši svet.

Očetovski varih osirotelim otrokom je bil poslej znani dr. Jurij Dolinar, profesor cerkvene zgodovine in cerkvenega prava v ljubljanskem semenišču. Ireneju Frideriku je bil tudi birmski boter in ga kot dijaka vsa leta imel pri sebi na stanovanju. Učeni, bogoljubni mož (dasi svetnega stanú, vendar konsistorijalni svetnik.) je v mladega Barago vcepil popolno svojega duha. Imel je sina Janeza in hčer Anico, katero je namerjal Baraga po dovršenih studijah vzeti v zakon. Na počitnice je zahajal z Doli-

narjevo družino vred na Bokalce, grad blizu Ljubljane.

Dovršivši l. 1816. ljubljanski gimnazij in modroslovje, kjer se je poleg šolskih predmetov bavil zlasti z risanjem in modernimi jeziki, šel je na dunajsko vseučilišče učiti se pravdoznanstva. Tako mu je najbolj kazalo, ker bi moral prej ali slej prevzeti po očetu podedovani grad trebanjski.

V nevarnem in viharnem življenju na Dunaju se je oklenil s sinovsko zvestobo redemptorista Klementa Hofbauerja, katerega je katoliška cerkev l. 1888. prištela med „blažene“. Baraga je hodil k njemu k izpovedi; razven tega ga je z nekaterimi drugimi katoliškimi dijaki obiskoval včasih v večernih urah, ko jim je sveti mož dajal navodila za življenje.

Dušno vodstvo blaženega Klementa in morda tudi smrt njegove zaročenke Anice, ki je med tem umrla, nagnilo ga je, da je l. 1819. začel misliti na duhovski stan. Toda skrb za mladoletni sestri ga je ovirala, in on je studiral dalje. Ko pa je leta 1820. (15. sušca) umrl njegov dušni vodnik, šel je leto dnij pozneje za poklicem v semenišče ljubljansko. Grad trebanjski je prepustil starejši sestri Amaliji, katera se je kmalu potem omožila z Gressel-om.

Že koncem drugega letnika je bil Baraga posvečen v mašnika 21. kimovca 1823. Prebivši še jedno leto v semenišču, šel je l. 1824. za kapelana v Šmartin pri Kranju.

Po svojem gorečem, v resnici apostolskem delovanju v Šmartinu je zaslovel kmalu daleč na okoli. K njegovim cerkvenim govorom so se shajali ljudje s celega Gorenjskega; njegova izpovednica je bila dan za dnevom kar oblegana. Bolniki so ga klicali po tri, štiri ure daleč celó v tuje župnije, da jih je prevedel s svetimi zakramenti. Živel je jako skromno. Spal je na deskah in na goli slami. vina ni pil nikoli. Svoje imetje je sproti razdelil med siromake. Nekdaj je prišel bos domov, ker je svoje črevlje

¹⁾ Dr. Leon Vončina je l. 1869. spisal o njem obširen životopis, katerega je dala na svetlo družba svetega Mohorja. V drugem natisku je izšel l. 1895., žal, da nepopravljen in nič razširjen! Pisatelj teh vrstic je l. 1893. v „Slovcu“ priobčil dodatek „K životopisu škofa Barage“. Po krstni knjigi je popolno njegovo krstno ime Irenej Friderik.

na poti podaril beraču, kateremu drugega ni mogel dati. Nekega bolnika je prinesel na svojih ramah v svoje stanovanje, kjer ga je preskrboval dotlej, da je okreval.

Tolika požrtvovalnost mu je pridobila srca vseh, ki so ga poznali ali vsaj o njem kaj čuli. Svojim stanovskim sodrugom pa ni bil prav nič priljubljen. Posmehovali so se mu in mu

celó naravnost nasprotovali. Pomisliti moramo, kako zeló je bil tedaj med kranjsko duhovščino razširjen janzenizem in jozefinizem. Seveda možem, prešinjnim s takim duhom, Baraga s svojimi strogo katoliškimi načeli in z dušnopastirskim delovanjem v zmislu svojega vzornika sv. Alfonza, ni bil po godu. Proglasili so ga za — norca.

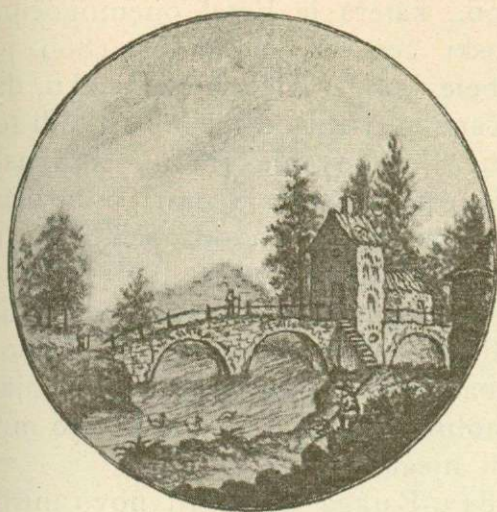

Irenej Friderik Baraga.

Jedini somišljenik, ob jednem pa tudi močna zaslomba mu je bil sivolasi Kranjski dekan Avguštin Sluga, bivši cistercijan Kostanjeviški. Le-ta je v veliko nevoljo drugih duhovnikov pozval Barago, da je l. 1827. zadnje tri predpustne dneve v Kranju sam imel cerkvene govore in sicer o sv. Reš. Telesu vpricho ogromne množice, ki se je sešla od vseh stranij. Čim

bolj so ga janzeniški tovariši javno smešili, tem bolj se ga je ljudstvo oklepalo.

Po vplivu svojih nasprotnikov je bil l. 1828. prestavljen na hrvaško mejo v obširno metliško župnijo, kjer je bilo v oni dōbi ljudstvo primeroma še zeló nevedno in duševno zane-marjeno. Baraga je v svoji sobi priredil zasilno šolo s tolikim uspehom, da je že prvi mesec

Iz domovine I. (Sličica Barage.)

navskriž s svojim lastnim župnikom in je bilo nasprotovanje od vseh strani vedno hujše, spoznal je, da tako ne more več dalje iti. Sklenil je, da se umakne. Prilika se mu je kmalu ponudila.

Ko je bila l. 1829. ustanovljena bratovščina sv. Leopolda za severno-ameriške misijone, čutil je takoj v sebi poklic za misijonsko delo. Z dovoljenjem ljubljanskega škofijstva je poprosil za vsprejem v cincinatsko škofijo. Po mnogih ovirah je odrinil iz domovine o vseh Svetih l. 1830. in zadnji dan leta stopil v New-Yorku na novi svet. Cincinatski škof Fenwick ga je poslal med poganske Očipve-Indijane.

Brez slovnice in slovarja se je moral učiti iz same govorice neolikanega očipveindijanskega jezika, ki šteje le sedemnajst črk. Besede so čudno skovane in silno dolge.¹⁾ Sredi širnih pragozdov sam med divjaki je prestal mnogo dušnih in telesnih nadlog. Hodil je mnogokrat po cele dneve v divjinah in goščavah, slabo oblečen, sestradan, v vedni smrtni nevarnosti. Vkljub neprestanim oviram je v kratkem času krstil več sto divjakov in v nekaterih letih ustanovil misijonske postaje: L' Arbres croche (pri krivem drevesu), Saut de Ste. Marie (Šmarija), sv. Jožefa v Lapointu, Fond du Lac, L' Anse.

Delokrog se mu je toliko razširil, da ni mogel več sam vsega opravljati. Zato je z največjim veseljem pozdravil na novem svetu svoja slovenska rojaka Pirca in Smolnikarja, prvega l. 1835., drugega pa leto dnij pozneje.

Poleg vseh obilih misijonskih trudov je našel Baraga še dovolj časa, da je pisal knjige za rojake in za Indijane. Jeseni l. 1836. je šel na pot skozi New-York, London, Pariz, Rim v domovino nabirat milodarov za misijonske namene. S seboj je vzel štiri lastnoročne roko-

naročil šestdeset abecednikov. Toda z vestnim, gorečim delovanjem v pastirstvu si je nakopal iste nadloge, kakoršne je bil imel v Šmartinu. Ko je z uvedanjem sv. križevega pota prišel

pisal: slovenski o štirih poslednjih rečeh, nemški in francoski o zgodovini in šegab indijanskih, ter indijanski spis o Kristusovem življenju. Francoski in indijanski rokopis je pustil v Parizu v tiskarni sloveče Sorbonne, slovenski in nemški rokopis pa je dal v natisek Blaznikovi tiskarni v Ljubljani.

Pomudivši se nekaj dnij med rojaki, odpelje se 26. malega travna 1837. leta z delavcem Andr. Češirkom, ki se mu je v Ljubljani za misijon ponudil, proti Dunaju, kjer se pokloni cesarici - vdovi Karolini Avgusti, nekaterim nadvojvodam, knezu Metternichu in še nekaterim drugim dostojanstvenikom.

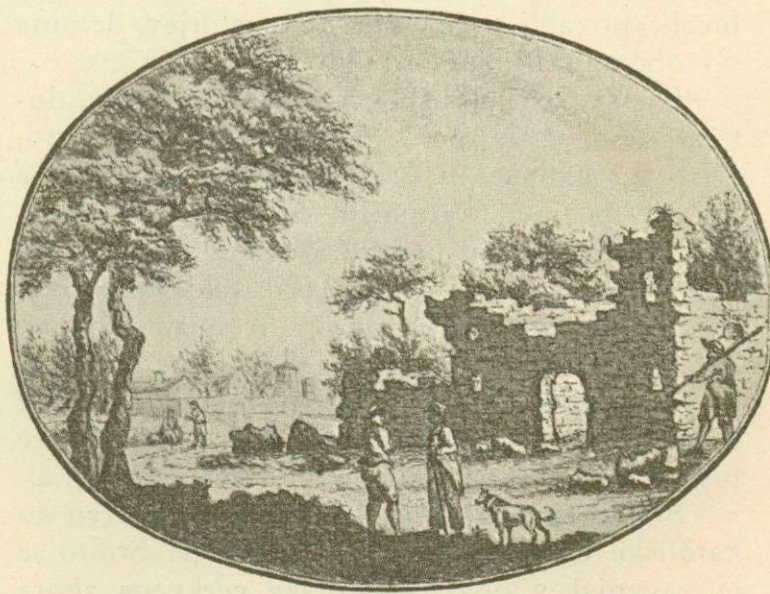
Z Dunaja je nesel s seboj nad 6000 gld. v gotovini. Kmalu za njim je poslala cesarica še mnogo dragocenih križev in slik, katere je njen umrli soprog cesar Frančišek I. prejel iz Jeruzalema.

V Havre de Grace se je pridružila Baragi njegova mlajša sestra Antonija, katera se je doslej v nekem samostanu v Parizu pripravljala na misijonsko delo.¹⁾ V njenem spremstvu je dospel kmalu čez New-York v Lapoint, kjer je v enem letu postavil lepo cerkev sv. Jožefa.²⁾ Ko jo je Detroaški škof Resé posvetil, imenoval je Barago svojim generalnim vikarijem v pokrajini Wisconsin (l. 1838). Uprav tedaj je poslal Baraga svojega rojaka Pirca v Grand-Portage ob Gorenjem jezeru (Lac Superior) med divjake, ki so želeli sprejeti krščansko vero.

Neugodne razmere so ga prisilile, da je celih pet let ostal v Lapointu, čeprav je želel nastopiti nova misijonska potovanja. Med tem pa je pisal za Slovence „Zlata jabelka“ in

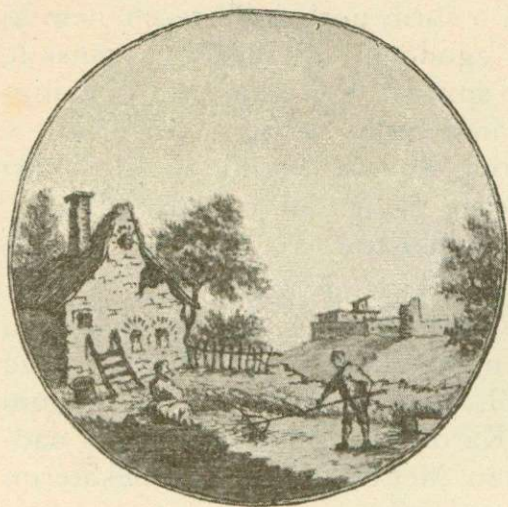
¹⁾ Čudno, da dr. Vončina o njej ničesar ne vé, pišoč, da je imel Baraga le jedno sestro — Amalijo!

²⁾ Oltarno sliko za njo je naslikal Slovenec M. Langus.

Iz domovine II. (Sličica Barage.)

¹⁾ N. pr. slovenska beseda „kmetje“ se glasi v očipveindijansčini: „bigwakamigibidjiganikewiniwag“.

Iz domovine. III. (Sličica Barage.)

ker je uprav po krivoverskih spisih pretila njegovi čredi največja nevarnost.

Poleg drugih krivih ver, ki so se izcimile v Ameriki iz različnih verskih ločin, zanimiv je za nas Slovence zlasti slovenski duhovnik Bernard Andrej Smolnikar, ki je kmalu po svojem dohodu na novi svet zabredel v krivoverstvo — postal herezizarh! Začel je učiti do cela novo vero, podobno nekdanji manihejski in hilijastovski. Trdil je, da je on pravi poslanec božji, s katerim se začenja tisočletno vladarstvo Kristusovo na zemlji. Izprva je trosil svoje zmote v Bostonu. Ko pa so ga leta 1838. o binkošti tamošnji katoličani, katerim je bil dušni pastir, pregnali, naselil se je v Filadelfiji. Leta 1840. je jel izdajati dva časnika v nemškem jeziku: „Friedens-Botschaft an alle Völker“ in „Deutscher Anzeiger“. Ob enem pa je s pomočjo svojih pristašev lajikov in nekaterih pastorjev pošiljal med ljudi spise v brošurah v angleškem, francoskem in indijanskem jeziku. S čudovito vstrajnostjo je prehodil celo Pennsylvanijo in še dalje ter nekaj tisoč raznih krivovercev pridobil za svoj nauk. Govoril je kot potujoč apostol v raznih krivoverskih molivnicah, povabljen deloma od pastorjev, deloma od občin, celo zoper voljo pastorjev.

Izprva se katoliške cerkve ni direktno dotikal, temveč le po svoje tolmačil sv. pismo, zlasti apokalipso in preroke. Pozneje pa, ko je uvidel, da med katoličani njegov nauk nima skoro nobenega uspeha, začel jo je srdito napadati. Nad vse se je znašal nad Barago in Pircem, ki sta mu z ukom in spisi podirala, kar je naredil. Zlasti Baraga je s svojimi indijanskimi spisi ohranil svoje vernike stanovitne v katoliški veri. Na vse psovke odpadnikove pismeno, kolikor mi znano, ni nikoli odgovarjal.

Smolnikar pa je v zmotah in sovraštvu do katoliške cerkve padal vedno globlje. Srdito se je zaganjal v oba baltimorska cerkvena zbor

„Nebeške Rože.“ Ob enem je sestavljal slovnico in slovar ter tudi razne nabožne knjige v indijanskem Očipve-jeziku.

Baraga se je z vso vne- mo lotil pi- sateljevanja,

l. 1852. in 1866., katera je hotel onemogočiti. Zoper vatikanski cerkveni zbor leta 1869. je napisal tri debele knjige v latinskem jeziku, da bi vsaj Američane odvrnil od njega. Pa tudi to je bilo zastoj! Pomilovanja vredni, jako nadarjeni in učeni Smolnikar je umrl o božiču l. 1869. nespokorjen, zapuščen od vseh, v neki bolnišnici v Filadelfiji, star 74 let.¹⁾

Značilno za blagi značaj Barage je dejstvo, da v premnogih pismih, katere je pisal v Evropo, kolikor mi znano, niti jedenkrat ni omenjal odpadnika Smolnikarja, še manj pa, koliko mu je treba zaradi njega trpeti.

Ko je l. 1843. Baraga ustanovil novo misijonsko postajo L'Anse, uredil jo je po vzgledu nekdanjih jezuitskih selišč (Reductionen) v Paragvaju. Okrog cerkve, katero je dogotovil v jednajstih mesecih in jo posvetil presvetemu imenu Jezusa, postavil je s pomočjo rojaka Češirka, svoje sestre Antonije in domačinov indijansko vas, da bi mogel prebivalce tem lože nadzorovati in pred krivoverci obvarovati. Tik cerkve je ustanovil šolo, v kateri sta poučevala on in sestra. Zanimivo je, da je Baraga sam z lastnimi rokami pomagal hiše staviti ter učil Indijane polje obdelovati.

Naslednja leta je v spremstvu svoje sestre obiskoval svoje misijonske postaje. Povsod se je pomudil nekaj mesecev ali vsaj tednov, da je vernike potrdil v veri in jim podelil svete zakramente. Poleg tega je še vedno pisal knjige Indijanom. L. 1849. so izšle „indijanske molitvene, pesemske in poučne bukve“ že v četrtem natisku v 3500 izvodih. Spisal je tudi popolno teoretično-praktično slovnico očipve-indijanskega jezika (1850) in „angleško-očipve ter očipve-angleški slovar“ (1853).

Apostolsko delovanje Barage in Pirca je napotilo nekaj mladih slovenskih duhovnikov, da so odrinili drug za drugim v novi svet razširjevati kraljestvo božje; n. pr. Ign. Mrak, Jurij Godec, Andr. Skopec, L. Lavtizar iz ljubljanske škofije, brata Reš iz Krške, Mozetič iz Goriške, frančiškani: o. Ivan Levec, o. Oton Skola, oče Leon Osredkar, itd. (Konec.)

¹⁾ Neko okrožnico (ddo 5. jun. 1842) svojim vernikom naslavlja tako-le: „Die zu Philadelphia in Pennsylvanien zur Verbreitung der Friedensbotschaft mit Andreas Bernardus Smolnikar, Apostel des tausendjährigen Friedens, in Christo vereinigte Gesellschaft, allen Brüdern und Schwestern im Orient, welche auf die in der Bibel gegebene Verheissung warten. Gnade und Friede unsers Herrn Jesu Christi sey mit Euch Allen!“ etc. — Ta ali oni izmed starejših kranjskih in koroških duhovnikov, kateremu je morda znana kaka poteza iz Smolnikarjevega življenja, blagovoli naj sporočiti isto pisatelju teh vrst v Naklo pri Kranju. — Morda se hrani kje še kaka njegova agitatorska okrožnica, katerih je mnogo poslal v domovino.

Klinopisni spominiki in sv. pismo.

(Spisal dr. Fr. Sedej.)

(Dalje.)

Glavno zaviro naše znanosti, namreč pomanjkanje klinopisnega gradiva, je premagal s svojo železno vstrajnostjo Anglež Henry Rawlinson. Podvzetni in vstrajni Angleži so navadno na vseh znanstvenih poljih prvi in so si tudi pri raziskavanju vshodnih dežel pridobili največ zaslug. Med prvake in ustanovnike asirijologije štejemo omenjenega H. Rawlinsona, ki je bil rojen l. 1810. v Oxfordshireu in še dandanes živi. Leta 1826. je prišel kot častnik bombajske armade (Bombay Army) prvokrat na vshod in sicer v Indijo. Po minulih šestih letih ga je poslala vlada v Perzijo, kjer je začel iskati, prepisavati in tolmačiti staroperzijske spominike. Najimennitnejši spominik, katerega je našel naš H. Rawlinson ter še dandanes nosi njegovo ime križem sveta, je tako zvani Behistanski napis. Jedno miljo nad mestom Kirmanša proti severo-vshodu se vzdiguje iz planjave strma gora Bisutum ali Behistan, 540 metrov visoka. Ko je Rawlinson l. 1835. potoval iz Kirmanše v Hamadan, zapazil je na gladko obsekani steni te gore izklesane podobe, pod njim pa trovrsten, zeló obsežen klinopis. K sreči je ta napis tako visok (v visočini 120 metrov), da ga niso ljudje pokvarili in se je precěj dobro ohranil, ako izvzameš mali del na levi strani, čez katerega se razliva potoček. V to steno je dal Darij Histaspov vdolbiti 400 vrst klinastega pisma v treh jezikih, da bi sporočil potomcem prva leta slavne svoje zgodovine. Rawlinsona je ta znameniti spominik tako zanimal, da se je jel baviti z razvozlavanjem klinopisa. A žal, v daljni tujini kot vojak ni imel pri roki knjig in drugih znanstvenih pripomočkov, kakor drugi evropski učenjaki. Opiral se je jedino le na svoje znanje in svoj bistri um. Zvedel je sicer, da je Grotefend razvozlal neka imena perzijskih kraljev, v katerih napisih pa in po katerem alfabetu, tega v oddaljenem perzijskem mestu ni mogel seznati. Kakor je bil Grotefend pred triintridesetimi leti razvozlal kraljevska imena Darij, Histasp in Kserks, tako je tudi Rawlinson popolnoma samostalno po isti indukciji našel taista imena v dveh elvendskih napisih. S pomočjo teh treh imen je Rawlinson razvozlal v behistanskem napisu še imena Arsamés, Ariaramnes, Teispes, Ahemenes in Persia. Na tak način si je sestavil alfabet, ki je štel 18 črk.

Ves navdušen zaradi dobrega začetka je začel Rawlinson vkljub vojaški službi študirati Sanskrt, Zend in Pehlevi. Nato je do l. 1837. prepisaval perzijski del behistanskega napisa ter poslal v začetku l. 1838. svojo prestavo azijskemu društvu v London. Kot nekak odgovor je dobil Rawlinson iz Londona in Pariza Burnoufova in Lassenova dela o klinopisu in spoznal, da sta ga ta dva v tej znanosti že prekosila. Na drugi strani pa mu je bilo v zadostilo, da se je njegova razvozlava popolnem vjemala z nauki evropskih učenjakov.

Leta 1839. je prepisal Rawlinson celi behistanski napis in že je upal, da ga s prestavo in komentarom izdá, ko ga pošljejo v vojsko nad uporne Afgane. Šele čez štiri leta se je mogel povrniti v Bagdad ter nadaljevati svoje študije. Leta 1844. je pregledal tretjikat svoje delo in naslednje leto je posamne njegove dele dal natisniti v Londonu.

Tako je torej slavno Rawlinsovo delo o behistanskem napisu zagledalo beli dan šele po desetletnem trudu in marsikateri prevari. Učenjaki so bili kar presenečeni. Fleischer n. pr. je pozdravil to delo v znanstvenem letopisu nemških učenjakov društva za vshod s temi-le navdušenimi besedami: „Wir kommen zu dem glänzendsten und folgenschwersten Siege, den europäische Wissenschaft in neuester Zeit über die neidischen Mächte der Vergangenheit errungen hat. Welches Hochgefühl durchdringt uns, wenn wir uns vergegenwärtigen, wie, nachdem die Entzifferung der früher gewonnenen persischen Keilschriften den Weg gebahnt, die Königin aller. die Felsenurkunde von Behistun ihren triumphierenden Einzug hält, von einem und demselben Manne dem rohen Gestein ent-rissen, übersetzt und sprachlich wie geschichtlich erläutert in gleichem Masse eine Verherrlichung der Grossthaten des Perserkönigs Darius I., der Wahrheitstreue des Griechen Herodot, der Geisteskraft und Ausdauer des Engländers Rawlinson.“¹⁾

Rawlinsonovo delo je natisnjeno l. 1846. do 1850. v „Journal of the Royal Asiatic Society“ in obsega cele tri zvezke, in ako dodaš l. 1851. izšli babilonski del behistanskega napisa, celó štiri zvezke (X., XI., XII., XIV.) Ko bi Rawlinson le nekaj let prej živel, imel bi on pravico do Grotefendove laborike, ker je

¹⁾ Zeitschrift der deutsch-morgenländischen Gesellschaft IV. p. 79.

razvozlal ves perzijski klinopisni alfabet. Ali isto so našli že pred njim drugi učenjaki izvzemši pet črk in zlogov. Kar pa je izgubil slave kot razvozlavec, dobil jo je kot razlagalec klinopisov.

Perzijski del behistanskega napisa, katerega zanimivo vsebino podamo drugikrat, obsega 115 lastnih imen, a asirski del, t. j. tretja vrsta istega napisa, nam jih je ohranil samo 90. S pomočjo tega imenika in primerjaje ga s Herodotovimi podatki se je posrečilo učenjakom sestaviti popoln alfabet perzijskega klinopisa ter določiti mu 36 znamenj.

Rawlinsonovo delo so spopolnili in dovršili Irec E. Hincks v Dublinu¹⁾, slavni Nemecc-Francoz, prav za prav žid Julij Oppert, ki je l. 1851. v „Journal Asiatique“ priobčil tekst, prestavo in razlago vseh do tedaj odkritih ahameniških napisov²⁾; profesor Frid. Spiegel v Erlangenu³⁾; Poljak dr. Kajetan Kossowicz⁴⁾, profesor sanskrta na petrograjskem vseučilišču, Th. Benfey, R. Lepsius⁵⁾ in drugi.

Na podlagi teh raziskovanj je oživel staroperzijski jezik, katerega so govorili slavni Ahamenidi in bil uvrščen med druge indoevropske. Podoben je precěj sanskrtu in tudi slovanskim jezikom. Kot znamenitost navajamo iz K. Kosso-wiczevega dela neke besede:

adam (zend: asem), slov. jaz; dat. majj, acc. mam; abl. ma = slov. meni, mene, me.
anija, lat. alius, rusko inoj, hrv. ini.
ava, sanskrt. in zend: ava, hrv. ovi.
âvahanam, vicus, sanskrt. vas, slov. vas, nemško wohn-en.
ah, esse 1. pers. s. praes.

¹⁾ E. Hincks, On the first and second kinds of Persepolitan writing, Dublin 1846.

²⁾ Oppertovo delo je izšlo l. 1852. v posebni izdaji: Les Inscriptions des Achéménides, conçues dans l'idiome des anciens Perses, editées et commentées. Paris. — Spiegel piše o tem znamenitem delu: „Neue treffliche Bearbeitung des vorhandenen Materials; behandelt die Inschriften als einen selbständigen Zweig der Philologie. Oppert beschränkt das Sanskrit immer mehr und sucht die Inschriften aus sich selbst zu erklären; er nimmt von den verwandten Sprachen nicht blos die Avestasprache, sondern auch die neueren eranischen Dialekte zu Hülfe, die ihm wichtige Dienste leisten.“ Spiegel, die altpersischen Inschriften. II. Aufl. 1881., p. 146, 147.

³⁾ Spiegel, Die altpersischen Keilschriften, im Grundtexte mit Uebersetzung, Grammatik und Glossar, Leipzig, 1862. Taisti je preložil na nemško Avesto l. 1852.

⁴⁾ Kajetan Kossowicz, Inscriptiones palaeo-persicae Achamenidarum quot hucusque repertae sunt ad apographa viatorum Chr. Lassenii, Th. Benfeyi, I. Opperti nec non Fr. Spiegelii editiones archetyporum typis primus edidit et explicavit, commentarios criticos adjecit glossariumque comparationum Palaeo-Persicum subjunxit... Petropoli 1872. Kakor kaže naslov, obsega to krasno delo, izdano na stroške ces. petrograjskega vseučilišča, vsa dela predhodnikov in dela vso čast slovanskemu učenjaku.

⁵⁾ R. Lepsius, Ueber das Lautsystem der persischen Keilschriften. (Akademie der Wissenschaften.) Berlin 1863.

amij, zend. ahmi, sanskrt. asmi, st. rusko esmi, hrvaško jesam.

i = slov. iti, lat. ire.

ima, pron. hic, slov. oni, on.

gauša, lat. auris, slov. uho.

garb, lat. capere, slov. grab-iti, nemško greifen.

gub, lat. dicere, slov. gov-or, govoriti.

takš, zend. taš, slov. tes-ati, tešem.

tritija, slov. tretji.

darga, longus, slov. dolgi, grško δόλιχος.

darš, audere, zend. dareš, sanskrt. darš, drš, grško θαρσεῖν, θάρος, slav. derz-at', drzen.

dâ, dare, dati, deti.

dân, zend. san, nemško ken-nen, sl. zna-ti.

duvar, slov. tvor-iti.

duvarâ, zend. dvâra, sanskrt. dvâra, slov. dver, θυρα, lat. foris.

nâmâ, lat. nomen, sl. ime.

nâha, sanskrt. nâsâ, nem. Nase, slov. nos.

pat, grško πίπτω, slov. pad-ati.

pâti, sanskrt. pant'an, nem. Pfad, slov. pot.

parš, interrogare, nemško frag-en, slov. pros-iti.

band, nem. binden, band, slov. vez-ati.

bar, lat. ferre, deferre, grško φέρω, slov. ber-em, brati.

brâtar, zend. brâta, sanskrt. brâtar, nem. Bruder, slov. brat.

baga, sanskrt. бага, slov. bog, lat. deus

man, lat. mens, nem. meinen, slov. meniti.

mar, lat. mori, slov. mreti.

mâha, sanskrt. mâs (luna), mâsa (mensis), grško μήν, slov. mesec.

râd, gaudium, gratia, av a hjâ-râdij, lat. hujus rei gratia, slov. radi tega (tega — radi) rad, radost.

had, sedere, sanskrt. sad, slov. saditi, sestiti, nem. sitzen, grško ἕζεσθαι, ἕδος.

Uspehi pri razvozlavi staroperzijskih klinopisov so vabili učenjake poskusit srečo pri ostalih dveh njih vrstah. Že Grotefend je slutil, da je druga vrsta pisana v m e d s k e m, tretja pa v b a b i l o n s k e m jeziku, ker so Ahamenidi ukazovali tudi tema dvema glavnima narodoma svojega ogromnega kraljestva. Videč, da je bila druga vrsta klinopisa manj zamotana kakor tretja, so se učenjaki lotili najprej te. Ali kmalu so naštelj pri tem raziskovanju nič manj nego 111 posameznih znamenj ter spoznali, da to pismo ni pisano s črkami, temveč z zlogi. Vrh tega so zapazili raziskovalci, primerjaje lastna imena prve vrste klinopisa z dotičnimi imeni druge vrste, da je čestokrat pisan jeden zlog z dvema znamenjema, na primer *sij* z *SI + IJ*.

Prvi, ki je na tak način izkušal raztolmačiti klinopis druge vrste, je bil danski orientalist Westergaard (leta 1844.). Po njegovem mnenju bi obsegal jezik drugega klinopisa čudno zmes indijskega, turškega, arabskega in celó keltskega narečja. Ker se je to ljudem zdelo neverjetno, so drugi asirijologi, n. pr. dr. Hincks v Dublinu (leta 1846.), de Saulcy v Parizu (l. 1850.) in prof. Norris v Londonu (l. 1853.) stvar temeljiteje in obširneje raziskovali ter jezik, v katerem je pisana druga vrsta klinopisa, določili. Norris je krstil ta jezik za scitski, ker je kazal pripenjajoče tvorbe (aglu-

tinacije) in ker Herodot piše o Skitih, da so vlomivši v Medijo premagali Mede in v Aziji zavladovali.

Ko je našel W. K. Loftus med razvalinami staroslavne mesta Suza napise elamitskih kraljev Sutruk-Nahunti, Kudur-Nahunti itd., je dr. Mordtmann, tedaj bivajoč v Carigradu, na podlagi teh dokazal, da je pisan drugi klinopis z zlogi in sicer v narečju suzijanskem, katerega so nekdanj govorniki v Suzijani, drugi provinciji perzijskega kraljestva. Do istega zaključka je prišel tudi Fr. Lenormant, med tem, ko nazivlje slavni Oppert ta jezik medski, ki pa je po njegovih mislih soroden suzijanskemu.¹⁾ Ker pa sveto pismo v znanem narodopisnem imeniku (Gen. 10, 2) prišteva Mede Indoevropecem, je treba jezik drugega klinopisa vendar-le prideliti pripenjalnim jezikom. V obče imenujejo dandanes ta jezik suzijanski ali elamitski. Suza je bilo namreč glavno mesto prastarega kraljestva elamskega. F. I. Weissbach ga zove novosuzi-

¹⁾ Oppert, Le peuple et la langue des Medes, Paris, 1879.

janski, dr. Fritz Hommel pa ga prišteva v svoji še dandanes imenitni knjigi¹⁾ a l a r o d s k i jezični skupini (rodbini), h kateri spadajo hetitsko, kapadoško, staro-armensko, kosejsko, elamitsko, georgiško (ob Kavkazu) in basško (basiško) narečje. Učeni katoliški teolog Fr. Kaulen²⁾ pravi ob koncu svoje razprave o tej stvari, „da je dandanes dognano, da podaje druga vrsta klinopisa jezik ansanski, materin jezik Cirov.“ Potemtakem je slavni Cir v svojem materinem jeziku tako-le govoril:

U Kuras Ko Akkamanisij,

Jaz (sem) Cir kralj Ahamanid

(Glej obrazec M str. 316.)

Žal, da nam je čas obvaroval le malo spominikov staroperzijskega in suzijanskega klinopisa, zato so učenjaki s tem večjo vnemo posvetili svoje studije tretji vrsti klinopisa, ki je zaradi svojih bogatih in obsežnih spominikov obetal največji dobiček. (Dalje.)

¹⁾ Fritz Hommel, Geschichte Babyioniens und Assyriens, Berlin 1885, str. 47.

²⁾ Fr. Kaulen, Assyrien und Babylonien, Freiburg, 1891, str. 127.

Dolenji Istrijanec.

(Narodopisna črtica. Spisal J. M-ć.)

Na bornem ležišču tam v kotu si mane oči skrben mož, oče obilne družine. Jutro je, vstati treba. Naš Istrijanec vstaja rad zgodaj, da gre na težko delo. Kako obleko ima naš Istrijanec?

Moški nosijo ozke, bele, volnene semtertje tudi črne ali modre hlače — gaće; povrh srajce ali košulje iz debelega domačega platna devajo naramnico iz sive, debele, tudi domače volne: to je kamižola ali telovnik brez rokavov ali pa z rokavoma. Navadno pa je Istrijanec oblečen le v en rokav, tako da mu kamižola in drugi rokav nekako po hrbtu doli visi. Na glavi ima slovansko čepico črne boje iz črne volne, a jo imenuje klobuk, dasi je skoro taka, kakor sem jo videl naslikano v uniformi, po carju Aleksandru III. uvedeni za ruske vojake. Naš klobuk — šiljar — malokdo tu nosi. Kogar je pa oblizala laška kultura, nosi tudi že mehak klobuk. Včasih, osobito kadar mrzla burja brije, nosijo še sivo, volneno suknjo s kapuco. Ženske pa oblačijo povrh dolge bele obleke, košulje, jedno samo dolgo krilo iz debele, temnosive, domače volne z rokavoma, ki sta pa poleti vedno zadej za pas pripeta. Spredaj je ta vrhna obleka kar po dolgem nekoliko izrezana. To imenujejo módrino. Predpasnik dolenji Istrijanki

malo rabi. V kite vpletajo bel trak tako, da sta bel trak in črna kita skupaj spletena ter se vije tako spletena kita od jednega uha preko senc do drugega uha. Na glavo devajo štirikoten kratek bel robec — facol — iz debelega „bumbaka“ (pavole) dvojno zavito in v trikot zloženo, da čopi, ki so ob štirih konceh robca, doli visé. Po zimi ima nekatera bogata Istrijanka še vrhno suknjo brez rokavov, „gječerma“, in pa še veliko temno, z nekaterimi zelenimi nitkami pretkano, volneno ogrinjalo „krpét“, ki ga nosijo nekako jedno leto po smrti sorodnikov. Moški in ženske nosijo kratke, a močne čevlje kakor avstrijski vojaki; saj je pa tudi treba za istrsko blato.

Dasi je Istrijan ohranil staro nošo, vendar — ako pojde tako naprej, kakor gre sedaj — izgine za nekoliko desetletij tudi ta častitljiva domača noša.

Kranjska silno upliva na Istrijance. Bog ne daj, da bi žalil svoje brate, istrske Hrvate, a kar je res, je res. Po Gorenji in Srednji Istri govore s slovenščino mešano hrvaščino, ki ima poleg tega še jako veliko laških besed. V poprejšnjem stoletju je itak Istra spadala h Kranjski in to še za cesarice Marije Terezije, in J. Dal-

matin in drugi so razumevali z imenom Slovenec tudi Istrijance in celo Dalmatince. — Torej Slovenci in istrski Hrvatje smo si bili že oddavna in smo si še med seboj v najboljših in najbližjih razmerah. To priznavajo i Hrvati sami. Lepo je to izrekel v javni seji g. Mandić: „Svaka stečevina hrvatska jest ujedno i stečevinom slovenskom i obratno.“

Istrijanec koraka samozavestno in ponosno kakor poljski plemič. Zlasti ob nedeljah in praznikih se nosi lepo in dostojno.

Domačini, kar jih more iti iz doma, odpravijo se v praznični obleki v cerkev. Od daleč se zagleda nizki zvonik in začuje se zvonjenje malih zvonov, ker Istra razun v mestih nima velikih. Le malokateri zvoniki so visoki, pač pa so popolno kameniti. Mnogokrat stojé le nad cerkvenimi vrati na strehi trije nizki stebriči, ki držé dva mala zvončka ali celo samo jednega. Stopimo v cerkev! Navadno so po Istri, sosebo po deželi, borne cerkvice, male, nizke in stare; včasih imajo še glagolske napise gori po stropu, po zidu in po oltarju, osobito v Filipanu, kjer je živel ognjevit zadnji glagoljaš v južni Istri. Tam je še sedaj zgorej vsa cerkev popisana z glagolico. Prižnic in orgel v mnogi cerkvi nedostaje. Pridiga se večkrat le izpred oltarja, namesto orgel pa pojó tem krepkeje močna grla istrijanska. Tlak po cerkvah ni povsodi vodoraven, da se lahko tudi prekopicneš, ako ne gledaš na tla. Pač pa najdeš po cerkvi mnoge lepe kipe iz kamena in še lepše slike, saj od tod ni daleč do Italije, nekdanje domovine slikarstva in kiparstva. V Istri cerkveni stropi niso obokani, ampak ravni. Latinske, nekodi še slovenske maše v glagolitičji pojó; drugodi mašnik najprej bere list in evangelij tiho latinsko, med tem že kdo v koru poje hrvaško; nato mašnik hrvaško poje list, ali izvestno vselej hrvaško poje evangelij. Odpeva se latinsko v pokvarjenem koralu, ali v hrvaščini. Pevk menda nikjer ni tam. Strežniki imajo v zvonjenju, sosebo pri povzdigovanji, kadar dolgo in nepravilno zvončkajo, in v kretanju svoje posebnosti.

Sv. maša je minula. Pred cerkvijo tam, glejte, so sami župani. Kako to? V Istri se vsak občinski svetovalec imenuje župan; naš župan se zove tu načelnik. Sedaj gredó k občinski seji. Po poti premišljeno in mirno govoré in lepo z rokami ponašajo. Kar zazrl sem se vanje, ko sem več potov to videl. Med sejo nekaj časa mirno sedé kakor nekdanji rimski senatorji. Sedaj jih vzdrami in navduši občinski blagor ali pretrese smela nakana lahonskega podeštá (načelnika). Kakor sršeni branijo domorodska prava, dokler ne dosežejo uspeha. Govorili so i danes navdušeno, kakor Hrvati

znajo, in pa prepričevalno za večjo porabo hrvaškega jezika in za splošni blagor brižnega kmeta.

V nizkih zvonikih zvoni že poldan. V kuči izvrstnega narodnjaka je pogrnjeno za več gostov, kučigazda je ves na nogah in zove goste k obedu. Shajajo se Hrvati in Slovenci. — Mi si za sedaj oglejmo dobro vso istrsko „kučo“. Vsaka hiša ima jedno veliko sobano, ki je pa, žal, od dima vsa očrnela. Poleg nje sta le včasih še kaki dve izbi. Po slabih stopnicah (stopnice so skoro pri vsaki hiši) gremo v „kučo“. V njej so na jedni strani ali na dveh postelje, jako široke in jako visoke, a so borne; pred vsako posteljo sta jedna ali dve visoki, a ozki beli skrinji, ki jim rabita tudi za mizo, ker prave mize navadno ne nahajamo tukaj. Na drugi strani je sklednik, kjer visi kuhinjska posoda; od stropa ali črnih tramov visi kuruza (turkinja), predivo, kaka obleka, včasih lepa slanina in druga vsakovrstna roba. Na četrti strani je pa ognjišče. Začudil sem se, da je v tej sobi toliko raznih rečij; gospodar mi je odgovoril: „Znate, dragi gospodine! ¹⁾ v Istri nimamo toliko poslopij, ko pri vas, (znal je to, ker je kot vojak prišel tudi na Kranjsko in Štajersko), mi nimamo ne takih podov, ne senic, ne kašč, ne kozolcev, ne takih kletij, kakor vi: mi smo siromašnejši, po nekaj pa praktičnejši kakor vi. Če je le moč, imamo mi pod jedno streho vse blizu skupaj.“ — Bodi nam dovoljeno pogledati še v kuhinjo. Tu zapoveduje županova žena, gospodarica, okrog nje se brhko suče ter ji pomaga domača hči, devojčina (deklica) Foška. Med dvema oknom je jeden do dva pednja od tal sezidano široko ognjišče, na katerem gorita dva ognja. Izpod dimnika doli visi močna veriga s kljuko. Na kljuki visi pokrit velik meden kotel z mesom; pod kotlom gori. Okrog njega so še lonci in lončki, za goste in posle. Na drugem kraju je pa že evropsko ognjišče, štedilnik, kjer se kuha drugo meso in kjer je krop za umivanje, istrski: „pranje“. Kjer so pa posebno imoviti, vrté in pekó na drogu nad ognjem kar celega janca. Pečí pa ne najdeš z lepa v južni Istri.

Gospodinja odleti v konobo, t. j. v klet, ali kaj rečem, klet: to je le obširen prostor pri tleh, nič nižji kakor so drugi prostori; tla so iz samega velikega obsekanega kamena „saliža“. Precéj veliko okno pri županovih dobro razsvetljuje ta prostor, da zagledamo tam na tleh le nekaj malo podloženih sodov. Vse to je nemara tudi vzrok, da se istrijansko vino v takih gorkih kletih, kakor pravijo, ne more

¹⁾ Ali še bolj v navadi je, da rekó: „Čujte, šjor barba (gospod stric)!“

držati nad jedno leto. Na strani leži krompir, repa, katera kad „tinja“, čabar, i. dr., na zidu tu pa tam visi celo svinjska slanina pa par krač. Gospodinja je že napolnila steklenice s črnim vinom in kučigazda nas vabi k obedu, ker vse je že pripravljeno. Istrijska juha je na mizi. Ta je, kakor tudi še mnoge naslednje jedi in prikuhe, precěj oblita z oljem po laški šegi. Kranjskemu želodcu ne ugaja taka jed. Jako dobro pa je istrsko vino. Močno je, ker ima mnogo alkohola v sebi. Zato hodijo inostranci tako radi ponj, celó Francozom se je jako prikupilo. Kajpak, da v vseh hišah ne pijó sladkega vina, ker so sedaj jako ubožni. V največ kučah je kratek, pa tudi suh obed; tu ne pijó ničesar ali k večjemu malo vode iz mlake zajete in precejene, pa z octom namešane.

A poglejmo tudi kam drugam! Ako gremo v navadno selo, zagledamo ali kake tri kuče skupaj, jedno ob drugi, ali tudi pet, osem kuč skupaj prizidanih, a drugodi so kuče tudi daleč druga od druge. Sela se zovejo navadno z moškim samostalnikom v množini po starih prahotcih, n. pr. Regoliči, Perhati, Poljaki, Ivanovci, mesta pa večinoma na n, n. pr. Labin, Motovun, Barban, Vodnjan itd. V selih nas radi z vso ljutostjo napadejo psi, ki jih tu zovejo: breke. Hudi so ti istrski čuvaji, ki imajo po deželi skoro vsi jednako barvo, bolj volčjo, saj so pa tudi na pol volkovi. Dobro, da imam palico ali solnčnik pri sebi; to je tukaj zmerom potrebno. Najbolje, da tako na desni strani palica visi, kakor imajo vojaki sabljo: pes ima več strahú in tujca ne ugrizne.

Po dolnji Istri je poletu huda vročina. In goli bregi, slabi poti ob pečinah — to ne mika popotnika v te kraje. Poleg tega je ob morskem obrežju neprijeten in nezdrav zrak, ki ti udarja jako neugodno v nos. Zaman iščeš krepčalnega studenca, ali kakor tu pravijo: žive vode. V mestih in pri najimnitnejših veljakih imajo dobre vodnjake. Drugodi stojé po raznih krajih mlake, kamor gonijo živino napajat in kjer zajemajo vodo tudi za kuhinjo v brente. V hudi suši, ko včasih tri do pet mesecev nič ne dežuje, celó v vodnjakih in lužah vode nedostaje. Tedaj hodijo po več ur po vodo. Smilili so se mi ljudje, ko so takim posušenim mlakužam strugo čistili in globočje kopali, češ, da bi imele več vode. Proti večeru lové po takih lužah žabe. Kaka dobrota so tem ubožcem celó te luže!

Pri županovih imajo mlatiče. Na suhi, gladki, jako utrjeni zemlji prav blizu kuče leži snopje po tleh. V sredi precěj širokega okrožja teh snopov vidiš že od daleč v zemljo zabito bruno ali žrd, okrog nje ovito vrv in jeden ali dva konja nanjo privezana, ki ju hlapec ali mož okrog bruna goni, da žito maneta, kakor se

pri nas nekod proso mane ali menca. Slama, tako pomendrana in stlačena, seveda ni dosti prida. Malokje zunaj na tleh žito mlatijo, ker poda ne poznajo.

Ko to mencanje gledamo, pelje ravno mimo županovih bližnji sosed počasi dobro naložen voz sena s štirimi voli iz globoke Raše. To je najboljše seno cele Istre, in voli so tudi lepi. Istra ima dokaj lepe goveje živine. A čudno, da je meso tukaj jako drago. Tudi perjadi in prascev je v Istri nekoliko, a manj nego drugodi med Slovenci.

Kaj se pa tam pomika po poti? Mala tropica ljudij nese in spremlja v odprtem „liesu“ ali krsti pokritega „mrtvaca“ na pokopališče (ciméter). Pa se ne jokajo, ko pri nas, le ganljive „tužalke“ v jednomer pojó, „naricajo“. V kapelico odložé „lies“ in vsakdo odkrije in pokriža mrtveca, ali ga tudi poljubi. Čeprav je pokojnik umrl za nalezljivo boleznijo, ne morejo se od njega ločiti brez tega običaja, dasi jih stokrat svariš. Predno mrtveca položé v grob, pritrdijo pokrivalo na krsto, včasih pa le v obleki brez krste mrtveca, zavitega v belo tančico, položé v krilo matere zemlje. Na grob devajo debel in velik kamen, kakor da bi drugače nevarno bilo za pokojnika, ker pravijo, da so nekdanj volkovi grob odkopavali in telo oskrunjali. Ob glavo mu posadé ozek, pedenj dolg, pedenj širok lesen križec brez slike Odrešenikove.

Počasi gremo proti domu. Na poti čujemo, da ljudstvo, zlasti mlajši rod ‚bugari‘ to se pravi: otožno, jednolično peva v ‚moll‘-u z jako zategnjenim zadnjim zlogom: o-o-o-o-o. To ‚bugarjenje‘ je v navadi od zapadne Istre tje do Črnega morja. Nekaterim ugajajo te pesmi, a meni ne. Kako po nekaterih krajih lepe Dolenjske, ali pa cvetličnaste Savinjske doline pevajo zvečer od dela gredoč slovenske mladenke s svojimi srebrnimi glasovi ali pevci s svojimi lepimi tenori krasne slovenske napeve in pesmi! Sicer tudi sami istrski Hrvati priznavajo, da imamo Slovenci osobito lepe lirične pesmi, kakor imajo Hrvatje in Srbi lepše epične pesmi. V Istri se narodna pesem še večkrat glasi, posebno v družbah, pri delu, ko n. pr. koruzo ličkajo, ali ob nedeljah in praznikih.

Mehka noč je legla na vročo zemljo. Idimo domov! Večerja nas čaka. A po večerji idimo zopet malo pod milo nebo! Skoro povsod, posebno po malih mestecih, imajo pred hišami in cerkvami velikanske kamenene ploče, ki jim rabijo za klopi in mize v večernih sednicah. Tu se pogovarjajo in modrujejo in šalijo in poslušajo pozno v noč do desete ali celó do najdajste ure. Radi se smejejo, toda toliko in tako dobrih dovtipov, kakor po živahnih do-

lenjskih in notranjskih krajih, tu nisem našel. Ako imajo, tudi radi pijejo kozarec vina, zakaj ‚teran‘ je najboljše sredstvo zoper mrzlico (febri) in vročnico (tifus). Istrijanci zares najbolj mró tam, kjer le kalno in grdo lužo pijó. Kako se mi je vendar smilil oni dan na praznik neki mladenič, ko se je žejen pred mano poleg grde

luže iztegnil ter jo srkal! Kdaj pride pomoč tužni Istri?

Čas je, idimo počivat! Tam od daleč še čuješ bugarjenje: Nini, nina, nini, nina, a-a-a. Kmalu ne čuješ ničesar več, objel te je mirni spanec, a v sanjah vidiš še žalostne slike iz življenja istrskega trpina.

Pesimizem.

(Spisal dr. V. Korun.)

Pesimizem je učil kot popoln modroslovni sistem prvi Arthur Schopenhauer. Po metafizičnih načelih tega filozofa je v vseh živih bitjih, človeku in živalih, slep nagon, ki ga imenuje „voljo do življenja“. Le-ta priganja bitja z elementarno silo, da skrbé za svoj in svojega plemena obstanek. Vendar je „volji do življenja“ pred vsem do tega, da se ohrani pleme; posamezna bitja so ji pa le sredstva za prvi namen. Ta neugnani nagon pa nikakor ne izvira od tod, da je življenje dobro, ki prinaša srečo in veselje in bi bilo zaradi tega vredno našega truda ali pehanja. Nikakor ne; ravno nasprotno je res: Le domišljamo si, da je biti ali živeti dobrota, ne biti pa zlo, in sicer prav zato, ker nas ona temna sila priganja oklepati se z vso močjo življenja; zakaj kar imenujemo veselje, radost in srečo, ni nič drugega kakor odpravljanje kake potrebe, kadar ji zadostimo. Prva je potreba, katero čutimo z boleščjo; še le tedaj, če zadostimo potrebi, čutimo srečo. Ko smo potrebi zadostili, izgine tudi sreča, in na njeno mesto stopi nova potreba, katera nam povzroča novo boleščino in zahteva, da ji zadostimo. Potreba in ž njo združena bolešč sta potemtakem nekaj pozitivnega in istinitega; sreča pa je le odpravljanje potrebe, s katero neha bolešč, zato je le nekaj negativnega. Bolešč in nesreča sta torej istiniti, veselje in sreča neistiniti. Vsled pritiska „volje do življenja“ se pehata človek in žival za istim smotrom, namreč da ohranita sebe; to pa le zaradi tega, da ohranita pleme. Ker „volji“ je pleme vse, bitje pa (kot tako, ki bi ne služilo v ohranitev plemena) nič. Odtod prihaja nebrzdana moč spolnega nagona, moč, katero mu daje prav demonska „volja do življenja“. Kako bi si mogli drugače razlagati brezmiselno ravnanje, da človek žrtvuje zdravje, srečo in čast, samo da zadostí pohotnosti, ali da živali skrbé za zarod s tem, da poginejo same.

Med človekom in živaljo po njegovih mislih ni bistvenega razločka. Razlika je le ta, da ima človek popolnejši razum mimo živali. Drvita

se, kakor rečeno, oba za istim smotrom, in da ga dosežeta, ravnata oba jednako neukrotljivo, ker ju goni sila egoizma, samo da pride žival navadno prej in lože do njega, ker nje-nega naravnega nagona vedno premišljevanje ne moti niti ne ovira, in ker ima manj potreb kakor človek. Zaradi bližnjega sorodstva z živalimi bodímo do njih usmiljeni, bodímo jim bolj prijatelji kakor gospodarji.

Po svojem, na več mestih protislovnem izvajanju pride Schopenhauer slednjič do sklepa, da je izmed vseh ‚mogočih‘ svetov naš svet najslabši; na njem vlada zgolj samoljubje (egoizem) in brutalnost, njega trudeča in pehajoča se bitja le na ta način nekaj časa živé v brezumni bedi, da drug drugega vara, morí in pojedá; pravcati pekel je, v katerem so ljudje z jedne strani strpinčene duše, z druge pa nerogati vrági. Življenje torej ni nikakor vredno našega truda in prizadevanja, vsa dobrota je le dozdevna in ničeva, svet je na vseh konceh propadel, in življenje posel, s katerim se ne plačujejo stroški. Ker pa človek z bok svojega razuma lahko pride do prepričanja o ničevosti sveta in lahko izpredvidi, da so boleščine in nesreče obilnejše kakor radosti, zato mu pač pristuje, da udano prenaša muke sveta, kj se ne dadó odpraviti; življenje se je treba ogibati, „voljo do življenja“ treba zanikavati. In če že vsi ljudje zaradi svoje zaslepljenosti tega storiti nečejo, ravnajo naj tako vsaj razsvetljeni veleumi, filozofi.

To bi bilo nekaj glavnih tez Schopenhauerjevega pesimizma, v kolikor smo jih mogli z malo besedami načrtati. Da bi jih z vsemi logičnimi in empiričnimi dokazi pobijali, seveda ne more biti namen teh vrstic. Tukaj hočemo samo na kratko pokazati absurdnost ali vsaj neresničnost tistih njegovih naukov, katerih hibe misleči čitatelj tudi brez posebnega modroslovnega znanja sam najde, četudi ne bomo rabili posebne znanstvene navlake, marveč opirali se bomo bolj na ‚zdravi‘ človeški razum.

Kaj je „volja do življenja“ po svojem bistvu, tega nam Schopenhauer ni razložil, dasi

Črnogorski minister Petrović z ženo.

Črnogorski vojvoda.

je tista volja steber njegovega modroslovnega sestava. Je-li to kak demon? Človek bi skoraj mislil, da; zakaj neumrljiva je, mogočna tudi. Najlože bi se še sprijaznili z mislijo, da je isto, kar imenujejo neizpremenljivi prirodni zakon. Vendar iz vsega nauka sledi, da Schopenhauer ni mislil na prirodni zakon, zatorej je ta volja nekaka mistična prikazen, kakor je sploh vsa njegova filozofija zavita v misticizem.

Težko se prepričamo tudi o tem, da bi naše življenje ne bila dobrota. Razven nadzemskih vzorov sploh ne poznamo večje dobrote, kakor je življenje z zdravjem, mladostjo in svobodo vred. Čeprav si to dobroto le domišljamo, dovolj je: nam je dobrota, saj jo tudi občutimo vsak trenutek.

Sploh pa je nelogično trditi, da je naš svet najslabši, kakor je nelogično, če ga optimisti, na primer Leibnitz, imenujejo najboljšega izmed vseh svetov, kar jih more biti. Saj poznamo le jeden svet, znan nam je površno odlomek zgodovine le tega sveta. Dokler nam pa še kak drug svet in njega zgodovina nista znana, tudi nimamo vzroka, da bi ga z drugim primerjali. Torej je vsako primerjanje v tem oziru nezmiselno. Recimo tudi, da bi bil naš svet slab, zakaj pa bi bil najslabši izmed vseh? Kako pa to vedó? Na kaj se opirajo, ako tako učé?

Pameten človek ne more tajiti, da človeštvo v istini napreduje in se v mnogih ozirih obrača

na boljše, čeprav včasih v drugih na slabše. Družina in država nam dajeta potrebno zaslombo in podporo v življenju; tu ne veljata več pest in kij, ampak na moralni podlagi sloneča pravica.

Res je sicer, da z napredkom nastopajo tudi nove potrebe, na drugi strani je pa istotako res, da napredek odpira nove vire človeškemu razveseljevanju in sreči. „Divjak“ nima sicer toliko potreb kolikor izobraženec, pa tudi ne toliko virov razveseljevanja kakor ta; idealna čustva prijetnosti, izvirajoča iz duševnega delovanja, so mu do mala neznaná, in prav ta mislečemu izobražencu oslajajo življenje bolj kakor vse drugo.

Če bi pa hoteli ugovarjati Schopenhauerju, zatrjujočemu, da vse dejanje in nehanje človeško izvira iz golega egoizma, samoljubja, bil bi to prav za prav prepir o pojmu besede egoizem. Njemu je namreč egoizem nagon, zaradi katerega hrepenimo po sreči in zadovoljnosti. Ako pridevamo besedi ta pojem, potem nahajamo samoljubje res za vsakim, istinito še tako blagim činom. Tako podpiramo siromake, ker se nam smilijo; čustvo usmiljenja pa nam povzroča notranji nemir, in tega neprijetnega stanja se hočemo otresti tedaj, ko svojemu bližnjemu v toliko pomoremo, da nam ne vzbujá več usmiljenja. Istotako se domoljub žrtvuje za svojo domovino, da bi jo oslobodil in se

tako iznebil neprijetnih čustev, katere mu učinja njena beda; zakaj le na ta način si moremo simpatijo in požrtvovalnost dušeslovno razlagati. Pa vendar ne taji nikdo, da bi ne bili usmiljenje in domoljubje čednosti brez sebičnosti. Schopenhauerjev egoizem ni isto, kar splošno umevamo za egoizem. Nam namreč ni samopridnež tisti, ki hrepeni po sreči in zadovoljnosti, kakor hrepené vsi ljudje, temveč tisti, ki se ne ozira nič na upravičene koristi drugih, ki jih vedoma pušča v nemar ali še celo proti njim deluje, da le s takim ravnanjem pospešuje svoje lastne koristi. Če se pa samoljubje tako razumeva, pač ne moremo trditi, da je prav ono vzrok milosrčnosti, domoljubnosti in drugih čednostnih lastnostij človeških.

S posebnim poudarkom naglašá Schopenhauer, da sta veselje in sreča, ki povzročata prijetna čustva, le nekaj negativnega, torej neistinitega, dočim sta bol in nesreča, ki povzročata neprijetna čustva, pozitivna, torej istinita. Iz tega, méni, se lahko izprevidi brezmerna beda našega sveta, češ, da ne more svojim bitjem ponuditi niti jedne istinite prijetnosti. Če pa globlje premislimo, kaj je prav za prav veselje in bol, in kako nastaneta, izpodbijemo kmalu tudi ta stavek pesimizmov. Veselje pripravljá pravilnemu človeku, čegar volja ni po tej ali oni strasti omajena, kar je vsaj za hip njegovemu dušnemu in telesnemu obstanku koristno, nasprotno pa povzročá bol vse, kar mu je škodljivo. Tako je zmerno gibanje v svežem zraku prijetno, ker je za naše telesno zdravje ugodno, prevelika utrujenost pa je neprijetna, ker ugonablja naše moči; duhoviti pogovori nas razveseljujejo, ker oživljajo našega duha, dolgo premišljevanje o jedni in isti stvari nam pa postaja nezno, ker ga morí. Sedaj

pa vprašamo: Kako je torej sploh mogoče človeku toliko časa živeti, kolikor poprečno v istini živi, če ima na svetu samo to, kar uničuje njegovo življenje, to je, bol in nesrečo, nima pa nič takega, kar bi mu je pospeševalo? V tem slučaju bi pač naše življenje moralo biti še mnogo krajše, kakor je, če bi se še sploh moglo kako življenje na takem svetu izcimiti.

Na tej Schopenhauerjevi trditvi je le toliko resnice, da se nam prijetnost najbolj tedaj pokaže, kadar pride za neprijetnostjo, ali z drugimi besedami: srečo čutimo posebno tedaj, če smo bili prej nesrečni, kakor na primer cenimo zdravje šele potem, ko smo bili bolni. Zato pa še nikakor ni potrebno, da bi morala poleg vsake radosti biti bolečina; saj sledi lahko jedno prijetno čustvo drugemu prijetnemu čustvu ali pa srednjemu nevtralnemu stanju, v katerem ne prevladuje niti jedno niti drugo. In to velja zlasti o tako zvanih višjih čustvih, kakoršna nam podaje umetnost, znanost, splošni človeški napredek, uspehi lastnega naroda, o čustvih torej, ki so višja kakor če hipno zadostimo kaki fizični potrebi.

Sploh pa je nezmislno govoriti o pozitivnosti ali negativnosti kakega čustva. Vsako čustvo je za dotičnika pravo, pozitivno stanje. Tudi „domišljeno“ veselje je istinito veselje, kakor je bol, ki si jo domišljamo, recimo, v halucinaciji, za nas istinita bol; saj jo vendar čutimo. Hipohondrist čuti prave bolečine, in nič ne pomaga, če mu pravimo, da ni nikjer najti resničnega predmeta, ki bi mu jih povzročal. O pozitivnosti čustva torej ne more biti dvoma. Kaj drugega je seveda, ali je predmet, iz katerega to čustvo izvira, istinit ali neistinit.

(Konec.)

Književnost.

Slovenska književnost.

Poezije, zložil Zamejski, izdala Slovanska knjižnica v Gorici 1897. Cena 36 kr. Stranij 128. — Dandanašnji, ko je sveta tako bore malo skrb objektivne resnice, lahko rečem, da je najboljši kritik tisti, kdor pogaja mnenje največ bralcev. Kako lahko je zbok tega opresti na kritičkem polju. Posebno sitno pak je ocenjevati pésemske zbirke. Ako izraziš njih splošni utisek, oponašajo ti, da si vrgel le nekaj puhlic na papir; ako se lotiš podrobnostij, velé ti „dlakocepín, tesnoprsnik, mutilator contextus“ . . itd. In meni se ponujajo taka delca z uvodom in vzrokom: „Pesnik ume pesnika.“ Vrhu težkih dvomov, ali sem res pesnik ali ne,

lahko pomišljam: „Kako pa ume pesnik kritika?“ A da me predolg uvod ne zatirja za predolgo razpravo! Nikakor mi ne prihaja na misel, da bi Zamejskemu odrekal pevski dar, a še manj, da bi ga nazval znamenitega pesnika. On je duh, ki ima precéj vzleta, a ne širokega obzorja. Glavno čustvo, ki preveja njegove pesmi, je žalost. To žalost poviša pesimizem včasih do obupa n. pr.:

„Iz ničá sem — naj nič me spet požrè!“

Včasih pa jo vera pomanjša v tiho udanost in resignacijo. Vzrok žalosti je, kakor je to navadno pri pesnikih, disharmonija njegovih vzorov in istinitega življenja, zraven pa nesreča njegovega rodú in razpor med njim, minljivost pozemeljskega veselja, in, in

— jaz ne vem — nekaj mistiškega nadiha ima tudi njegova muza. Težke sanje, čudne vizije, polzavest, nezavest mu radi dajejo snovi za pesmi in, jaz mislim, da na kvar celi zbirki. Bodi že pevec individualen, ali ‚ureigen‘, toda koga naj zanimajo nenormalni dušni ali telesni položaji pesnikovi, ki jih morda nihče drug ne uživa, oziroma ne trpi, kakor samo in prav on in sicer bržčas vsled bolezni. Bralec se hitro naveliča tistega

‚Ich seh‘, ich seh‘ . . .‘, ‚was niemand sieht.‘

Ako še povemo, da se navdušuje Zamejski za Slovenijo, velemoč Slovanstva, dotiče malo deključje ljubezni, obsoja in zavrača podlost nevernega srca, opeva lepo prirodu, začrtali smo tako blizu obseg njegovih idej, kolikor jih razodeva v tej zbirki.

Tu bodi omenjeno, da mi pesmi ‚Oglej‘ in ‚Pad Ogleja‘ kar nič nista po volji. Vzemi jima nekaj ‚videnj‘ in gostobesednih pridevkov (epitetov), in takoj sta skoro sama rimana proza.

Oblika je na nekaterih mestih malo primitivna, ali pa prisiljena, tako da nas spominja Koseskega. V obče pa se beró pesmi dosti gladko. Samo nekaj naglasov se mi vidi nenavadnih, naj ne rečem, napačnih.

Vendar, če je véliki Levstik rabil in gotovo tudi vedel opravičiti ta-le naglas:

‚Ovne tolste pokladáli . . .‘

potem

‚Še jaz bom molčal na mrtvó krivico.‘

Dikcija pa je ponajveč vzosna in bogata krepkih prispodob, le na redkih mestih zveni prozajiško. Nekatero posamezno pesmi so res kaj dobre oblike in misli. Drugega sedaj ne utegnem, a tudi ne vem povedati. Samo pesniku še kličem koncem ocene, kar kliče on meni začetkom pesmij:

. krivo nas ne sodi

Prav motri, umi nas in zdrav nam bodi!

Anton Medved.

Hrvaška književnost.

Zabavna knjižnica Mat. Hrvatske. Svezak 190—192. Hugo Badalič: Izabrane pjesme. Ciena 75 novč. Str. 157. Lep zvezek mičnih pesmij je s tem podala Matica Hrvatska svojim udom. V njih kaže pesnik svoja čustva, katera mu jih rodi ljubezen do „djeve“ in domovine. Sicer pravi sam v uvodu: „Neznatna je i uboga Kô u majke sirotica: Nigdje nema mira svoga Pjesan moja krilatica. Al u njoj mi duše jek!“ Str. 6. Splošno bi trdil, da mu je bolj vneta ljubav do domovine kakor do djeve — vsaj pesmi bi pričale to. Večina njih poje o čustvih do mile domovine, katera goji in hoče obujati i v čitatelju; proslavlja tudi njene sinove, kakor: Preradovića, Mihovila Pavlinovića, Gundulića, Mažuranića, Miošića, Draškovića. Druge slikajo zgodbe hrvaške domovine. Najbolje so mi

ugajale pesmi v oddelku „Na Adriji“. Tu slika dobro ljudstvo na obrežju jadranskega morja; riše lepo sliko ob njem; izliva svojo bol ob pogledu nanj; prerokuje lepe dnove veselejše bodočnosti ubogemu narodu; kliče k jedinosti „štujte naše ime, štujte pravo naše, — Mi ćemo vam rado dati što je vaše“. Str. 147. Skratka: pesnik je Hrvat z vso dušo in ljubi zemljo svojo — ljubijo naj jo tudi drugi tako. Manj srečen se mi zdi v opevanju ljubezni do djeve; tu se mi zdi, da je istinitega čustva premalo. Précej prve pesmice: „Prvi cjelov“, „Sjećanje“, „Dragin stan“, zlasti zadnja kitica str. 23 so le — besede. Malo elegičnega sem našel v treh elegijah: „U Jurjevcu“.

Jezik je lep. Tudi rime lepe in čiste razven na nekaterih mestih, n. pr. šta — strah, str. 11. „ramenih — rumeni str. 45. in par drugih. Tu in tam je pač kake stopinje premalo ali preveč. Str. 13. 6. in 8. vrsta; str. 113. vrsta 5.; str. 25. vrsta 7. idr.

Pripomnil bi, da so moralno čiste razven na str. 10. druge kitice. Pa o „Napasti“ bi pripomnil to, da je Bog res „dobar, zli so samo ljudi“ — vendar naš Izveličar — torej Bog — je rekel: „Kdor pogleda ženo, da je poželi, itd.“ Mat. 5, 28. Str. 152.

Želim naposled, da bi se izpolnilo, kar poje pesnik stran 13.: „Hrvatski pjesnik sam, dušo, Hrvatski pjevam ti ja, Narod sam hrvatski slušo I mene narod moj zna: Svakomu od toga roda Pjesme su od mene dar; Znade ih seljak, gospoda, Čita ih mladac i star.“

Zabavna knjižnica Mat. Hrvatske. Svezak 193—195. Na pragu novoga doba. Pripoviesti. Osman—Aziz. Ciena 75 novč. Str. 223. — Kakor v lanskem zvezku zabavne knjižnice „Bez nade“ kažeta tudi v letošnjem pisatelja učinek okupacije na bosanske prebivalce. Štiri povesti (zadnja: „Molitva“ je prav za prav „san mladića“), kažejo nam odnošaje ob tistem času. Ljudstvo je bilo silno razburjeno. Hotelo je na vsak način, da se zabrani prihod Avstrijcem. Niti poslušati ni hotelo pametnejših, da sila ni mila. V Mostaru so muftija in kadijo postrelili in odrezali glavi, ker sta svarila, naj se ne bijejo —, ker to bi bilo le v škodo in zlo ljudstvu. Ta prizor in sploh, kar se je ob tem godilo, kaže se nam v povesti prvi: Na Neretvi. Glavno ulogo v njej pa igra Alija, sin čestitega Tahir-age Demirhodžića. Med tem, ko se oče bojuje ob Hercegovini, skrbi Alija za domovje prav pridno. Najlepše nade goji oče o svojem sinu. A zagleda se v Fato, zalo in pošteno, toda ubožno dekle. In zgodi se, kakor se velikokrat zgodi: Oče in mati ne dovolita v ta zakon. Alija postane neposlušen pijanec in v nekem pretepu ga pijani tovariši potolčejo toliko, da za osem dni umrje. Fata mu je obljubila zvestobo. Smrt njegova jo tako prevzame, da zblodi in v Neretvi najde nesrečen konec.

Druga povest: „Sve sa zaboravlja“ . . . Omerbeg — Aiša, glavni osebi, si obljubita zvestobo. Ali Omerbeg zapusti Sarajevo, domačo zemljo, ker hoče ohraniti vero nasproti tujcem, in gre sam v tujino, kakor toliko drugih. Delali niso nič drugega kakor sklepe o bodočnosti, mineval je čas in denar in večina jih je obubožala. Omerbeg, poprej imovit in častit mladenič, na tujem zapravi, ker brez dela živi, vse, in umrje zapuščen kot vslužbenec bogatega trgovca. Aiša joka dalj časa za njim, ko je odšel. Pozneje se uda volji materini, poroči se z bogatim trgovcem ter je srečna žena in mati. Sve se zaboravlja.

Tretja „Medju dva svieta“ — mi je najbolje ugajala in res prav milo se bere dogodba Muhamed-efendija. Razborit mladenič in ukažen gre k hodžam — turškim duhovnom — v šolo; pride v Sarajevo in v sam Carigrad. A povsod vidi, kako pomanjkljivo je vse njihovo znanje, kako so sploh neredni in nevredni duhovniki turški, in njegov duh želi višje in višje izobrazbe. Hodi po svetu, proučava šege in naravo ljudstev, uči se in bere tuje knjige, kar je v turški veri nezaslišno, in želi koristiti res ter oblažiti narod. Ali bolezen se ga poloti — sušica in v najboljši dobi umrje. Čitatelju je ta povest prav poučna, ker marsikaj zvé o naravi turškega mišljenja. Muhamed je spoznal, kako nespametno delajo ljudje, ko zapuščajo domovino, ne učé se nič, ne delajo nič in tako propadajo. Ali videl je tudi, da govori brezuspešno. Ne da bi se ljudje učili ali izkušali porabiti zmožnosti vsak po svoje, živé brez dela, posedajo po kavernah pijoč kavo in pušeč, in tako živé življenje lenobno v škodo sebi, v propast narodu. Blag značaj, pravim, je ta Muhamed-efendi in sočutje se mi je nehoté vzbudilo zanj in za ljudstvo, za katero je čutil i on.

„Sna mladića“ je fantazija. Mladenič gleda v preteklo detinstvo, v dobo mladeniško — v lepoto rajsko; sanja o Allahu, katerega moli: „Bog je velik“ . . . prosi ga za srečno bodočnost. In kakor iz lahke megle mu zašepeče: „držati se vjere, naroda i napredka, jedino je sigurno utočište.“

Kar sem rekel o lanski „Bez nade“ — ponavljati moram i letos: Pisava je živa, — slike, prizori krasni, značaji pogojeni in jezik lep! Izostale so „tujke“ in, na kar jih še čitatelj naleti, so „tumačene“ brez posebnega „tumača“, ampak kar mimogredé. To dela berilo prijetno in ne moti, tako da je res zabavno. Pisatelja sta si vzela menda v spomin lanske besede in opomnjo.

Le na jedno sliko ali prizor bi namignil na straneh 41. in 42. Ne vem, ali bi smel tisto sliko razložiti slikar na ogled. Tista Fata „v mjesecini — razkošnim tielom itd.“ pa Alija ob oknu! Česar ne slikaj s čopičem, tudi ne s peresom!

M. Bulovec.

Ban Berislavić. Spjevao Ivan Trnski. Dio-nička Tiskara. 30 novč. — Neumorni starosta hrvaških pesnikov je obogatil hrvaško knjigo zopet z večjim delom in sicer z epskim. Vsebina je posneta iz krvave zgodovine hrvaške šestnajstega stoletja. Berislavić, vladika in ban, je junak v Trnskega spevu. Pripovedujejo se njegova slavna dela in junaška smrt „za krst častni i slobodu zlatnu“. Namera, da zjedini navadno in umetno poezijo, uspela mu je dobro in pesniška oblika mu je povsem lahka.

Život Svete Lucije, djevice i mučenice, opjevan prostim pučkim stihom od N. Batistića. Cijena i krunu. Zadar 1896. — Z veseljem poročamo o tej knjigi, katera je danes res izjema na polju pesništva, — ker nam v njej profesor-pesnik opeva življenje svetnice božje (sv. Lucije). Spev je zložen v navadnem narodnem verzu, brez olepšave in pesniškega poleta; vsebina se ozira na življenje sv. Lucije po rimskem brevijarju, na ustno sporočilo in na legendo, katera je še danes dobro znana med narodom na Siciliji. Knjigo bo gotovo narod dobro sprejel, ker je pisana po njegovem duhu in mišljenju. Danes se sicer veliko piše in peva —, no malo za ljudstvo. G. profesor završuje predgovor: „Dao Bog, da ovaj pokušaj potakne i druge valjanije sile, eda mjesto erotičnih pahuljica i zvonjelica, proslave po kojega od božjih ugodnika, koje naš narod štuje i časti često kao kakve abstraktne pojmove, jer o njihovu životu nezna ništa izvjestna. Stalan sam, da bi se takov trud naplatio tim, što bi se tako budilo i živo vdržalo religiozno čuvstvo, koje, na žalost, svagdan pada i medju prostim pukom.“

Milovanka. Pjesan u slavu starca Milovana. Prikazana kao ugodni razgovor narodu. Skitio Vladislav Vezić. Potporom „Matice Hrvatske“. Zagreb 1896. Cijena 80 nov. — Te pesmi sta izdala prof. dr. Fr. Marković in Iv. Milčetić kot zadnje delo znanega pesnika Vezića, na željo njegove vdove. Glavna vsodbuda za te pesni je bila pesniku slavnost odkritja spominika Kačićevega v Makarski leta 1890. Zato so pesmi zložene na način Kačićevega „Razgovora Ugodnoga“. Vezić je osnoval svojo „Milovanko“ kot narodno delo, in zato ima posebno vrednost.

Od novega leta so začeli izhajati nekateri novi listi. Na prvem mestu omenjam novi pedagogičko-poučni časopis „**Kršćanska škola**“, kateri izhaja v Zagrebu, da v čisto krščanskem duhu deluje za hrvaško šolstvo. Z veseljem pozdravljamo ta novi list, in z nami ga pozdravljajo vsi, katerim je do prave krščanske odgoje. Ta list je vzbudil katehetski odbor v Zagrebu, kateri je lani na sestanku v Spletu sklenil izdajati časopis. Urednik mu je Ante Jagar, duhovnik usmiljenih sester v Stenjevcu pri Zagrebu. Naročnina je 2 for. in naj se po-

šilja na veleč. g. Matijo Seigerschmieda v Zagreb. (Samostan usmiljenih sester.)

Lovor. *List zabavi in pouci.* Urednik Rikard Katalinić-Jeretov. Ta list je jedini beletristični v Dalmaciji. Uredništvo je v dobrih rokah; med sotrudniki nahajamo znana imena kakor dr. A. Tresić-Pavičića, P. Kumičića, N. Ostojića, D. Karamana in drugih. Izhaja v Zadru dvakrat na mesec in mu je cena 4 gld. (S št. 11. je list zamrl. — Uredn.)

Hrvaški velikošolci bivajoči v Pragi izdajejo političen list z imenom „**Hrvatska Misao**“. Urednik mu je Čeh Franjo Hlavaček. Izhaja vsak mesec in stane 3 gld. Naročnina in vsa pisma pošiljajo se na adresu: Fran Poljak, Praga, Kral. Vinohrady, Korunní třída č. 841. III. poschodení.

Aeskulap. *Ljekarnički časopis.* Izhaja 10. in 25. vsakega meseca na jedni poli. Stane na leto 4 for. Vrednik Fileus pl. Praunsperger.

Balkan, *jedinstvu i bratskoj slogi. Izdao uz sudjelovanje mnogih prijatelja sjedinjenja crkava.* Dr. Aleksander pl. Bresztyenszky. Namestu poročila naznanjamo vsebino 2. zvezka: I. Devet vekova. Dr. Bonaventura: Zar papa nije nasljednik sv. Petra? Lector: Leo XIII. i sjedinjenje crkve na istoku. Putna crtica (Jedinstvo starih liturgija [Svršetak].) Palunko: Bratski razgovor o grčkome odijelenju ili Poziv na sjedinjenje. B. B. Bogojavljenje u istočnoj i zapadnoj crkvi. Poslanica križevačkoga vladike Julija na svoje vjernike . . . Crkveni razdor i socijalna demokracija . . . Tristogodišnjica sjedinjenja rusinske crkve sa rimskom u Lavovu . . . I. Dictionnaire grec-français des noms liturgiques en usage dans l'église greque par Leon Cluguet licencié ès lettres.

Sbornik za narodni život i običaje južnih Slavena. *Na svijet izdaje Jugoslav. akademija znanosti i umjetnosti. Svezak I. Uredio Prof. Ivan Milčetić. Zagreb. 1896. Cijena 2 for. 50 novč.* O namenu tega odličnega zbornika smo že poročali.

V tem prvem zvezku nahajamo doneskov od vseh strani Hrvške, Slavonije, Dalmacije, Bosne in Hercegovine. Akademija se nadeja za drugi zvezek doneskov tudi od Slovencev, kateri v tej smeri že delujejo v Letopisu Matice Slovenske.

Razven omenjenega Sbornika je izdala akademija še:

1. **Rad knjiga CXXVII. razred. filol.-hist. i filos.-jurid.**

2. **Rad knjiga CXXVIII. razred. matemat.-prirodoslovni.**

3. **Rad knjiga CXXIX. razred. filol.-hist. i filos.-juridički.**

4. **Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika, svezak 16.**

5. **Starine knjiga XXVIII.**

Hrvaška znanost je izgubila koncem minulega in začetkom tega leta dva vrla zastopnika, učenjaka duhovnika in ta sta Šime Ljubić in dr. Ivan Crnčić. (O Crnčiću glej Dom in svet str. 191.)

Šime Ljubić, porojen je 24. vel. travna l. 1822. v Starem Gradu na otoku Hvaru v Dalmaciji. Ljudsko šolo je dovršil doma, gimnazijo, filozofijo in bogoslovske nauke deloma v Dubrovniku, Spljetu in Zadru. Dijak se je pečal s pesništvo, narodno zgodovino in jezikoslovjem in priobčeval doneske v hrvaški „Zori Dalmatinski“. Tedaj je napisal tudi svojo prvo numizmatično razpravo. V četrtem letu bogoslovja l. 1846. je izdal v Zadru „Običaji kod Vlaha u Dalmaciji“ in „Ribarenje i ribarsko prigovaranje Petra Hektorovića“, in to sta bili prvi knjigi natisnjeni v Dalmaciji v Gajevev pravopisu. Kot kapelan je imel v svojem rodnem mestu privatno gimnazijo in ob enem marljivo zbiral grško-latinske stare denarje in nape. Tudi pozneje, ko je bil prestavljen zaradi odločnega narodnega mišljenja i odstavljen od službe, delal je marljivo in spisal „Pjenezoslovje dalmatinsko“. L. 1852. ga vidimo župnika v njega rojstvenem mestu. Zbiral je tvarino za bijografični zbornik dalmatinski in za arheologijo. Ko je uvidel, da za arheologijo nima dovolj pomočkov v rodnem mestu, šel je v svet in sicer na Dunaj, kjer je bil l. 1854. potrjen za učitelja slovanskega slovstva. Čez dve leti je neumorno deloval v raznoternih arhivih in prepisaval jugoslovanske spominike. Seznanil se je tukaj tudi s Theodorom Mommsenom. Arheološke sestavke je priobčeval v Bulletinu arheološkega zavoda v Rimu. Na Dunaju dovršil je tudi delo: Dictionario biografico degli uomini illustri della Dalmacia“ in pošiljal sestavke slovstvene, kritične, arheološke in politične v dalmatinske časopise. L. 1857. se je vrnil v domovino in bil v Spljetu nastavljen za učitelja na gimnaziji. Njegovo delovanje in njegov ugled nista dala mirú njegovim nasprotnikom; zopet so ga zatožili na Dunaj, kamor se je sam šel opravičevat. Predno pa je dobil odlok v svoji pravdi, došla mu je ponudba, katera je povsem odločila o njegovem poznejšem delovanju. Minister Bach mu je ponudil podporo, ako hoče iti v Benetke, da ondi najde neke diplomatske dokaze za turško posest v Dalmaciji pri Kleku in Suturinu. Ljubić je seveda vesel sprejel to ponudbo in odšel v Benetke, kjer je čez tri leta svojega bivanja zopet iz raznoternih arhivov nabral neprecenljivega blaga za jugoslovansko zgodovino. Od tega je izdala akademija doslej že pet zvezkov, a ima ga še veliko. V Benetkah je izdal tudi več italijanskih knjig, tičočih se zgodovine slovanske. Vojska l. 1859. ga je prisilila, da je odšel iz Italije in sicer v Osiek za profesorja. Leta 1863. so ga nastavili na predlog Račkega na Reki. Tukaj je nadaljeval svoje slovstveno delovanje. Kot profesor hrvaščine je izprevidel, da učenci nimajo dobre

šolske knjige, zato je sestavil in l. 1864. natisnil na Reki prvi zvezek z nadpisom: „Ogledalo književne poviesti jugoslavenske za podučavanje mladeži“. Drugi del je izdal l. 1869. Ob tem času je bila zasnovana tudi Jugoslovanska akademija v Zagrebu in med prvimi 16 akademiki je bil tudi Ljubić. L. 1871. so ga imenovali ravnateljem na arheološkem muzeju v Zagrebu in tako je došel na svoje idealno mesto. Tukaj je izdajal svoja „Monumenta Slavorum meridionalium“ ili „Listine o odnošajih južnoga Slovenstva i mletačke republike“, v desetih zvezkih od leta 1860—1869, potem tri zvezke Commissiones et relationes od l. 1833. do 1871. — Statut mesta Budve, Skradina in otoka Hvara itd. Ako povemo, da je Ljubić sam nabral preko polovice vseh spominikov, katere je izdala v več nego 30 letih, akademija, moramo se čuditi njegovi vstrajnosti in marljivosti. Znani ruski učenjak Vladimir Lamanski ga je imenoval hrvaškega Muratorija.

Pa tudi kot arheolog je bil neumoren. Sad njegovega proučanja je bilo znamenito delo: „Opis jugoslavenskih novaca“, Zagreb 1875. Za to delo je bil od več strani odlikovan. To delo je prvo te vrste v hrvaškem in sploh v jugoslovanskem slovstvu in bo še dolgo ostalo. Kot ravnatelj arheološkega muzeja je izdajal „Viestnik arheologičkoga društva“ 1879—1893. Osem desetih vseh sestavkov je njegovih.

To je v kratkem popisano njegovo delovanje, in te vrstice naj kažejo, kako zaslužen je bil za Hrvate in sploh za Jugoslovane Šime Ljubić. Zadnja leta svojega življenja je bival v svojem rojstvenem mestu Hvaru, kjer je imel lepo posestvo. Umrl je dne 19. vinotoka minulega leta.

Druge književnosti.

Deutsche Einflüsse auf die Anfänge der böhmischen Romantik. Mit einem Anhang: Kollár in Jena und beim Wartburgfest. Von dr. Mathias Murko. Graz. Verlags-Buchhandlung „Styria“. 1897. — Objavivši v glasilu dunajske cesarske akademije znanostij leta 1890. razpravo „Die Geschichte von den sieben Weisen bei den Slaven“, iskal si je dr. Murko, tako pripoveduje v predgovoru naše knjige sam, primerne tvarine v novejši slovstveni zgodovini za spis, s katerim bi se nastanil kot docent na vseučilišču. Zanimal ga je zlasti prepoved slovanskih narodov v našem stoletju. Še kot vseučiliški dijak, baveč se največ z lingvistiko pa s slovansko in germansko filologijo, je bil iz predavanj prof. E. Schmidta razbral, da je na ta prepoved mnogo vplivala nemška romantika. Najmanj so zapazili, pravi pisec, ta vpliv Jugoslovani, ki so gledé na slovstveno zgo-

dovino sploh zelo na slabem. V posebnem spisu o Stanku Vrazu je sklenil torej dr. M. pokazati, kako so vplivali Nemci na jednega izmej najbolj simpatičkih zastopnikov slovanske romantike. Priznava tudi, da ga je St. Vraz zanimal še tudi zato, ker je bil mladostni prijatelj Miklošičev. Ob enem je hotel torej tudi pokazati, kako je Miklošič, največji slovanski jezikoslovec, občeval v mladih letih s pesniki, romantiki jugoslovanskimi, prav kakor njegov vzornik, Nemeč Jakob Grimm, ter zlagal v mladosti celo pesmice. A na St. Vraza niso vplivali Nemci le naravnost, ampak tudi posredno, zlasti po Čehih, Hanki, Čelakovskem, Šafaříku, Kollárju in Erbenju. Govoriti je hotel torej v uvodu v ono razpravo, kako so vplivali Nemci na omenjene češke slovstvenike pa tudi poljske in ruske, in kakó so le-ti dalje na Stanka Vraza. Toda tvarina mu je rastla pod rokó in narastla takó, da se je odločil pisati o nemškem vplivu na severne Slovane v posebni razpravi, a tudi ta bi bila preobširna, zato se je omejil najprej le na Čehe in na vpliv, ki so ga prejeli od Nemcev. In ta razprava, ki je pa kar cela knjiga, obsegajoča 373 strani, zagledala je pod prej omenjenim naslovom beli dan. Zdi se, da je gospod pisatelj, vspodbujen po predavanjih prof. Schmidta, našel zlato žilo, s katero res lepo bogatí slovstveno zgodovino vseh slovanskih narodov. In kar vidi se mu: čim globlje koplje, tem večji zakladi se mu odpirajo. Slovencem je že podal nekaj tega najdenega blaga, ko je v Letopisu Matice Slovenske za l. 1894. spisal razpravo: Jan Kollár (str. 62—137). A tedaj je objavil le prvi del razprave. Čudno se nam je zdelo, zakaj prvemu delu ni sledil niti l. 1895. niti l. 1896. drugi del. Spis gotovo nima ostati „torso“, marveč vzrok slutimo sedaj ta, da se je gospodu pisatelju med spisovanjem Kollárjevega življenja in delovanja razširilo obzorje takó, da je videl isti nemški vpliv kakor na Kollárju tudi na drugih zastopnikih češkega prepovednega slovstva: Čelakovskem, Kamarýtu idr., Palackem in Šafaříku. Sedaj šele pride najbrže v naš Letopis tudi drugi del razprave o J. Kollárju. Nemški vpliv na Čehe in Slovane v obče je bil deloma negativen, deloma pozitiven. Negativen je bil v tem, da so se n. pr. Čehi prav tako izkušali otresti nemškega pritiska, nemškega jezika v šolah in uradih, kakor Nemci francoskega po slavni bojih zoper Napoleona. Pozitivno pa so vplivali nemški romantiki (Avgust in Friderik Schlegel, Ludovik Tieck, Karol Brentano, Fouqué idr.) s tem, da so nasproti klasicizmu poudarjali ljubezen do narodnosti in povrat v katoliški srednji vek. Ljubezen do narodnosti, do domovine, so sprejeli češki romantiki brez premnjanja, toda povrat v srednji vek so si prikrojili po svoje, zakaj njih srednji vek nosi v sebi ideje Husove, krivoverske nauke „čeških bratov“, in prvi češki romantiki so bili skoro sami protestantje ali potomci „čeških bratov“, kakor Palacký, Šafařík,

Kollár. (Z narodnostjo se je torej v začetku našega stoletja v Čehih „preporodilo“ tudi staro husitstvo, in takó si lahko razlagamo novejšo husitsko gibanje.)

V četrtem poglavju knjige (str. 33—52) zremo, kakó je nastal zelenogorski in kraljedvorski rokopis. Prebiraje knjigo čuditi se moramo vedno in vedno, kako so naše slovanske brate na severu navdihovali z raznimi idejami ter jim vdihnili celó „grozno“ idejo strašnega panslavizma. Tako n. pr. se je l. 1818 prvič zapisala beseda „slovanství“ (= slovanstvo), narejena po nemški Deuschheit. Oče nemških „turnarjev“, Turnvater L. Jahn je l. 1810 prvi rabil besedo „Volkssthum“, po njem je naredil najbrže Jungmann češko „národnost“, ki jo sedaj vsi rabimo. Od Herderja se je navzel Čelakovský nepopisnega navdušenja za narodno blago, zlasti narodne pesmi. Obožaval je tudi Götheja, ki je mnogo vplival nanj. Göthe je dal jednomu izmej svojih del napis: Dichtung und Wahrheit, Čelakovský pa svojemu najboljšemu umotvoru „Růže stolistá“ kot drugi naslov: Básěn a pravda. Z romantiki vred je ljubil katoliško cerkev ter prevel v češčino sv. Avguština 22 knjig „De civitate Dei“. — Naravnost iz nemške Jene pa sta prinesla navdušenje za slovanstvo ter delovala v tem zmyslu na rojake Šafařík in Kollár, ki sta oba studirala na jenskem vseučilišču. V Jeni je zasnoval Šafařík svoje slavno delo: „Geschichte der slavischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten“, tam si je začel nabirati zemljepisno in zgodovinsko gradivo za „Slovanske starožitnosti“ in „Narodopis slovanski“ s slovanskim zemljevidom, dela, ki so napravila na vse Slovane velikanski utisek. V nazorih o starih Slovanih mu je bil učitelj Herder s slovečim 4. pogl. IV. dela svojih „Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit.“ Žal, da mu je bil framason Herder učitelj tudi v verskih nazorih s svojo „humanitêto“. Nemeec W. v. Humboldt mu je kazal pot v jezikoslovju. Od nemškega profesorja v Jeni je dobil Kollár veselje do sonetov, ki jih je v „Hčeri Slave“ naredil 645 ter zanesel sonetovanje tudi k drugim Slovanom. Njegovi najlepši sonetje so nastali v Jeni. V njih opeva ljubezen in domovino, prav kakor mlajši romantiki in Rückert (str. 207). Kdo se ne spominja tu Prešerna? Leta 1828. je rabil Kollár prvi izraz „vzajemnost slovanska“. Pa tudi v tem ni bil izviren. Naredil je pojem „Slávie“ po „Teutonie“ in „Germanie“, Vsěslávie pa po „Alldeutschland“ nemških dijakov v Jeni. Soneti njegove „Slávy Dcery“ pa so, rekli bi, v poezijo prevedeno 4. poglavje prej omenjenih Herderjevih „Ideen“. Po tem umotvoru Kollárjevem, „Slávy Dcera“, je vplival Herder na vse Slovane. Panslavizem, ki Nemce tako brez potrebe v oči bôde, je njih lastno dete. „Die Geister, die ich rief!“ Zanimiv je Kollárjev popis o bivanju v Jeni, ki ga je dr. M. prevel v nemščino — Gospod pisatelj

je moral predelati res ogromno gradivo, in kar je hotel dokazati, lahko rečemo, je dokazal: Duševni vpliv Nemcev na češko preporodno slovstvo. Podal je s tem svojim delom tudi bistven znak, ki ga ne sme zanemarjati nobena slovstvena zgodovina: vpliv sosednjih narodov. Pri nas se je ta okoliščina zanemarjala do Glaserjeve slovstvene zgodovine, ki ima prva v II. delu str. 116. nsl. „Upliv nemških romantikov, čeških in hrvatskih preporodnikov“ scil. na slovenske pisatelje. Dokaz je pa ta razprava tudi za resnico, da so vsi narodi jedna velika družba, in da noben narod ne živi sam zá-se, ne da bi vplival na druge. Res lepo se razvidi resničnost izreka A. Sterna, v uvodu knjige, str. VIII.: „dass trotz der lebensvollen Mannigfaltigkeit der einzelnen Erscheinungsformen die europäische Menschheit auch im neunzehnten Jahrhundert eine Gesellschaft bildet, die gleichsam dieselbe Luft politischer, wirtschaftlicher, künstlerischer und wissenschaftlicher Ideen athmet.“ — Kakor kaže rimska številka I, napisal bo veleučeni g. pisatelj še več knjig o „nemških vplivih na začetke slovanske romantike“, in sicer najbrže bo II. o vplivih na poljsko, III. na rusko, IV. morda na jugoslovansko romantiko. Z veseljem pričakujemo nadaljevanja. Kdor hoče umevati slovstveno zgodovino, zlasti slovansko, seči mora nujno po tem temeljitem in marljivem delu; seže naj po delu pa tudi tisti, ki hoče umeti početek in bistvo narodnostnih preprirov v Avstriji. Zahteve, ki jih stavijo Čehi danes, stavili so že pred l. 1816! (Jos. Jungmann p. 28.) — Zunanja oprava knjige je jako lična. Cena 3 gld. — Letopis Mat. Sl. se na str. 196 napačno navaja, 28—33 namesto 89 nsl. Kollárja imenuje n. pr. 254 svečenika, „Priester“. Kolikor je meni znano, imenujejo se protestantovski duhovniki sámi le „Pastoren“, nikdar ne „Priester“. P. 234 imenuje gospod pisec „pfäffische Angriffe“; tako piše „Arbeiterzeitung“, ali naš „Delavec“, ne pa znanstvena knjiga! Pag. 138 nsl.: Kollár se je pečal v poznejših letih s sanjarijami „Phantastereien“ J. Görresa in je zato nazadoval. Qui bene distinguit! Ako g. dr. Görresovo „mystiko“ imenuje „Phantasterei“, ugovarjamo mu odločno. Sanjarija je to za tistega, ki ne priznava nadčutnega svetá. S tem delom je Görres racijalizem svoje dôbe smrtno ranil, odtod zla volja proti njemu. Nemški romantiki so se po večini vedno odločneje bližali čistim katoliškim načelom. A gospod pisec pravi p. 274: Sie endeten im Dienste der Reaction. To je čisto navadna politiška psovka proti katoličanom, ki je v takem strogo znanstvenem delu tudi ne bi pričakovali. Naposled mislim, da bi gospod pisec ustregel marsikomu, ako bi morda v prihodnjem snopiču meritorično pojasnil bistvo romantike, iz nemške slovstvene zgodovine pa sestavil kratek pregled onih nemških pisateljev in njih del, ki so vplivali na Slovane. Nemci své bodo sedaj

le še bolj bobnali v svet, da Slovani imamo vso omiko od njih; nasproti temu jih zavračamo na gori navedeni izrek Sternov in na dejstvo, da so oni pa od Angležev in Francozov prejeli enakih vplivov, zakaj omika je kakor kolo, ki se vrti od vshoda proti zahodu in zopet nazaj, da velja o

njej mutatis mutandis, kar ima Gundulić v prvem „pjevanju“ Osmanovem:

Kolo omike (tam: od sreće) u okoli
Vrteći se ne pristaje:
tko bi gori, eto je doli,
a tko doli, gori ustaje.

Dr. Jož. Debevec.

Razne stvari.

Barage risarski umetniški spominiki.

Gospa Emilija Seunigova je posodila uredništvu dva zvezka Baraginih risarskih del, oba lepo v usnje vezana, z zlato obrezo, jeden 14×11 , drugi, manjši, $7 \times 5,5$ cm.

Prvi zvezek ima naslovni list, lepo pisan:

*Dir, geliebte Amalie, zum Andenken von
Deinem Friedrich.*

Na drugem listu dedikacija:

Nimm es hin, o liebe, theure Schwester,
Dieses Denkmal nimm aus meiner Hand,
Es knüpft inniger und enger, fester
Unser schönes, zartes Liebesband.

Nato ima v oblikah krogov in ovalov 52 slik in sicer razne prizore iz prirodnega življenja: gradove, kmetiške domove in iz življenja na kmetih. Največ sličic je fino narisanih s čopičem in peresom, le malo jih je v barvah. Slike so pač deloma po narodi, deloma po domišljiji. Nekatero so jako krasne in fine minijature. Drevje, hiša ali stolp, razvaline, voda, most, živina, ljudje v kmetiških nošah, s kratkimi hlačami, širokim klobukom, jopičem itd. Ob koncu ima lepa cvetlica ta-le podpis:

Zärtlich brüderliche Liebe
Weiher diese Blumen Dir.

Zatem je lep venec naslikan s simboli štirih letnih časov in podpisom:

Jede der vier Jahreszeiten
Möge Freude Dir bereiten.

Na zadnjem listu pa je napisano:

*Gezeichnet und gemahlt
von
Friedrich Baraga
Hörer der Rechte
an der hohen Schule zu Wien,
im Jahre des Heils
1818.*

Drugi manjši zvezek ima nadpis:

*Kleinigkeiten aus dem Landschaftsfache,
gezeichnet von F. G. B.*

Na drugem listu se začinja:

Widmung.

Bist du ewig fort geschwommen,
Himmlische Vergangenheit?
Wirst du nimmer wieder kommen,
Nimmer wieder, schöne Zeit? —

Durch die buntgeschmückten Fluren,
Folgend selbst gewählten Spuren,
Sang der Hirt der Herde nach;

Unschuld alles, was er dachte,
Unschuld alles, was er machte,
Unschuld alles, was er sprach.

Wo er immer hin gekommen,
War er freundlich aufgenommen,
War er unter Freundes Dach.

Alle liebt' er ja wie Brüder,
Die Geliebten liebten wieder,
Denn die Herzen waren eins.

Doch der nachtumflorten Räume
Fürst zerknickt die zarten Keime
Dieses göttlichen Vereins.

Tückisch führte er den Mildten
Aus den duftenden Gefilden
Seines blumenreichen Hains.

Lehrte ihn nach Schätzen trachten,
Zeigte ihm des Berges Schachten,
Wo versteckt der Demant glüht;

Liess ihn Gold und Perlen schauen,
Lehrte ihn Paläste bauen,
Und sieh da — die Unschuld flieht!

Nach der Flur zu ihren Lieben,
Die allein noch treu geblieben,
Sie aus Marmorsälen zieht.

Und in ihrer reinen Mitte,
In der anspruchlosen Hütte,
Wohnt sie, selber anspruchlos.

In der Städte Dunstrevieren
Lässt sie Sünden triumphieren,
Ruht in der Gefilde Schoss.

Den sie rein und würdig findet,
Sie mit reinster Lust umwindet,
Die aus ihrem Füllhorn floss.

Und auch Dich hat sie umschlungen,
Dir auch ist ihr Ruf erklungen,
Dich auch sie im Arme hält.

D'rum hab' ich die Heimath-Scenen
Dieser Hehren, dieser Schönen,
Dir zum Denkmahl auserwählt,

Nimm sie hin die Heimath-Scenen
Dieser Hehren, dieser Schönen,
Die Dich fest im Arme hält.

Potem se vrsté jako male, ljubke sličice, osem po številu, iz domačega življenja.

Velikost slik 6×5 cm, manjših $3 \times 2,5$ cm. Da spoznajo bralci slavnega Baraga tudi s te strani, podajemo jim nekaj natančnih posnetkov njegovih slik.

Pogovar

Od pijače, inu ventočejna tega Vina

med enim G: Fajmoštram, inu med šterjim Farmanim, katerih imena so tukej le izmislene.

(Dalje)

Kdurkuli pak sam sebi hudobne je, al bo enimu drugimu dober? Zatu te trunčeni ludje se pregreše v V. Zapovd tudi prut svojmu bližnimu; Zakaj ta pijanost večkrat myr izdyra. Ozeaz Prerok povè v S: Pismu, rekoč: Vajvodje so začeli dovijati od vina (*Oseae 7.*); koker tedej ena dovja, inu močna Zverina, kader dovjati začne, kar nje na pruti pride, pomory, resterga, inu konča: toku te mogočni v pijanost prut svojmu bližnimu nespametnu dovjajo, kar od Alexandra tega velikega Krayla Macedonskega se bère, de on trunčen je Clytuza, svojga nar zvestejš — inu lubšega Dvornika per myzi umorov. (*Seneca ep: 83.*) Zupet v' bukvah teh pregovarju stoji zamerkanu, de pijanost je nepokojna, inu puntarska (*Prov: 20, 1*); tudi ta modre Syrach zagviša: de to vinu, kader ga eden veliku pije, obudy prepirajne, jeza, inu usse sorte nesreče. Ja še my sami zamerkamo, de ludje po tobernah, per gostjah, inu na Ohcetah radi se skregajo, inu bijejo, inu prov redku tok myrni, inu tok dobre vole narasnu gredo, koker ony skupejpridejo.

Od pohujšana, kateru skuz pijanost venpride, še neč ny govorjenu bilu. Kdu deržy pijanost za kei hudobnega? kdu se sramuje po vaseh, inu mejstah taiste? Skorej nobeden. Od kod izvyra takšna slepotha? Od tod: ony so v svoj mladost vidli svoje Starše, Znance, inu druge; med katirim so ony živeli, večkrat pijane, inu zdej se ony sami spet po gostim upijanejo, inu govore od pijanost koker od ene še Časti uredne rečy, inu toku pohujšajo te mlade, ter postane pijanost med ludmy k eni navadi, inu se nobeden več nad enim pijanem, inu trunčenim človekam nazauzame, inu naprestrašy; raunu koker nobeden naporajta, kader en Oglar, ali Kovač marogast, inu umazan memu njega grè, kir je takšna navada, inu pernese njuh dellu saboj: keb' pak en Gospud, ali en Žovnjer tok počeckan po gase, po ceste, ali po sred ene vasi naprejšov, be pak otroci za nim upyli, inu sleherne be s perstam za nim kazov. Ja: ô Nebesa! zagernite vy z oblakami to svetlu Sonce! inu vy vetrovy obudite z vašim bučajnam en glasne šum, de Turkey, inu nejoverniky nabodo vidli, inu šlišali, kar se med Kristjanami gody: Inu to Dekelco so predaly ony za vinu, deb bli pyli. (*Joel. 3, 3.*) Leto hudobno krivico je Prerok Joel Aydam, katiri so z judovskim Ottrokami nekedej toku dellali, naprejmetov, inu zdej en, inu druge

keršanske Oča, keršanska Mate vune Ayde, katiri niso k spoznajnu tega živega Boga peršli, inu od Božjeh Zapovd kej vedli, v tok špottlivi krivici posnema: O Staršy! Staršy ne: temuč ubivavcy ste vašeh ottrok; kir vy tim rezberzdanim, inu nečistim, katiri le za vinu dado, ussa frajost daste pruti vašim hčeram, inu njuh še nevumne, inu nedovžne v Smertne grehe padati s smeham gledate, de vy le zraven vinu zabstojn pyete; pak G: Bug se k temu nasmeja, zakaj, koker S: Thomas zamerkuje (*S: Tom: Aq: Matth: 18—et c. 26.*), tok naš Izveličar enaka štraffinga žuga temu, katir pohujša, koker temu jizdajavcu Judažu: gorje človeku taistimu, skuz kateriga pohujšane pride! (*Matth: 18.*) raunu tok je zupet rekov: gorje človeku taistimu, skuz kateriga bo Syn tega človeka jizdan! (*ibid: 26.*)

VI. Zapovd. Kaj nezmasna pijača tega vina spodbije Ludji v te Zapovd? Uprašaš? toku S: Pismu: toku SS: Vučeniki: toku naše Očy nas zagvišajo. S: Pismu pove: ena to nečistost obudliva reč je to vinu. (*Prov: 20, 1.*) Zupet; koker S: Paul svary: Nikar se z vinam naupijanite, v katerimu je nečistost. (*Ephes: 5, 18.*) Sveti Vučeniki spričujejo; S: Cyrillus Alexandrinus piše s tem besedam: Apostel Paul zatu pravy, nečistost je v vinu, de on izkaže, de ta nečistost koker ta pervurojena hčy, od pijanost rojena bode. (*S: Cyril: l. 7 in Levit.*) S: Vincentius Ferrerius poterdy Svetega Bernarda besede, rekoč: kader ti požrešni, inu pijani Ludje čistu živè, tok je njuh Čistost en večè čudež, koker pak je mertve k živlejnu obuditi. (*Dnca 2da post Oct: Pasch.*) S: Prosper zagviša, de preobilna pijača tega Vina to nečistost della, inu redy. (*C. Luxus: dist: eadem.*) Origenes piše: pošlušajte, kaj pijanost stury! pošlušajte, koku grozno hudobija ta nezmasna pijača naredy! ta pijanost golfa tega Lotha, kateriga to pregrešnu mejstu Sodoma ny golfalu: on bo pošlušen od plemena nečistega teh Žen', kateriga ta žveplene plemen ni žgav. (*Orig: in Genes.*) V temu tudi naše Očy resnico kažejo: al navidmo my, de taiste děkle, katire v hišah, kamer ti pijanci ukup zahajajo, služijo, večdeill iz taisteh službà prihodne matere se prečpobèro: al navidmo, de dekelce zavolo taisteh ukupzbralšu, per katerih požrešnost, inu pijanost kraluje, kader one per taisteh celle nočy zastanejo, inu na glas teh gosl', inu pšalle vessellu skaklaja, hitru potem ta diviška farba

zgubè, inu same per sebe več nysa? al se namerka, de v Nedellah, inu praznekah, kader vinski Ludje po andocht celi popoldan noter do sred nočy vinu brez usse myrre žlempajo, taiste nočy se ner več nepošteniga Vasuvajna gody, inu tud ti zakonski v njuh pijanost usse mejè te zakonske čistost preskočijo, inu več navidijo Taistega, kater usse vidy? Zdej aku ta nezmasna pijača te Ludji k toku nespodobnimu diajnu napelluje: toku ja ta jezik še poprej začne od teh ostudneh rečy govoriti, inu zatu tud nobene klafarske, negnusne, inu nesramne besede, inu Pesseem nyso tim trunčenim pregerde čez očitna prepovd S: Pisma: loternija pak, inu ussa nečistost, ali lakomnost se nima ne enkrat imenuvati med vam, koker se svetnikam rajma: tudi nekar nesramne bessede, inu norsku govorjene, ali klafajne, kar se naspo-dobe. (*Ephes: 5.*)

VII. Zapovd. Ludje v nezmasno pijačo zamakneni, se za pravične štejejo, inu per Vinu s svojem premožejnam toku bahajo, koker deb bli ony v stanu celle Grajšine plačati. Stopite pak zatu vy resnične priče naprej, vy odrašeni Ottroci! vy Ženè! vy s pijankam zaročeni Možje! vy Possoduvavcy! vy Sromaki! ja ti starost sama teh vinskih Ludji! dajte zdej pričuvajne, inu povejte očitnu eden za drugim, kulkain krivic' vam te pijanci brez Strahu, inu nehajna dellajo? koga poveste vy ottroci teh pijanskeh Staršu? My moremo per ptujeh Ludeh skuz slabe službe se redyti; naši mlaiši bratici, inu sestrice pak se po Šveit klatijo, inu kruhka pek-lajo, in smo tud šlišali, de eden iz taisteh v Zuhthauzu zaperte se znajde; Uržah takšne nesreče so naše Oča, inu Mate, katiri zraven bogate erbšne so imeli dobre grunte, lepe trav-nike, imenitne boršte, pak ony skuz nezmasna, inu vedna pijača so v kratkim usse zapyli, s pijanskim perjatelmi njuh premožejne napravli, inu na zadne se toku zadovžili, de ony potem so hitru od grunta odstavljeni bli; tedej tudi my zatu nismo v nobene stan pridti mogli, ter smo po Svejtu reskopleni bli. Koga praviš ti pi-janske Oča! ti pijanska Mate h' temu —? Žene! zakaj klagujete vy? My moremo per našimu teškimu dellu močnu iztradane, usse capaste inu bose hoditi; kir eny naši pijanski Možje, kar skuz celli teden zašlužijo, pak v Nedello usse zapijejo, inu nam s potrebo ne za Špendjo, ne za Oblačylu napreskerbè, drugi pak, potem kader ony svojo živino so v pokav še zmašili, inu to ner lepši Žittu Ošterjam, ali Wirtham za vince daly, so začeli še za telleta, katire še poveržene nyso, inu za prihodne perdevke te Zemle pyti, inu napotrebne nove dovge dellati, doma pak ussiga zmankuje. O pijanci! šlišite, kaj za eneh velikek krivic vas vaše Žene dovžne dellajo? odgovorite se! pokaj vy movčete? pak

videoči resnici se namore zupergovoriti —. Možje trezni se pustè tudi za pričo čez neka-tire svoje Ženè ponucati, inu pravijo: my v hiši domačega tatu imamo, pred katerim se neč kej zapirradi namore, inu je naša sledne dan od vina zmamlena Žena —. Possoduvavci upijejo: veliku dnarju smo pijanskem ludem izpossodili, še več vina njim vupali, inu zdej nadobemo nobeniga plačyla nazaj; eni iz teh pijancu so usse napravli, inu namest plačyla nam še špottlivu svoje ottročiče dati ponujajo, drugi so poprej koker ony so menyli, pomerli, inu nekatiri so na skrivnem pobeignili, inu dovge popustili —. Sromaki pak samu zdihu-jejo prut Nebessam: O Gospud Bug! al nyse Ti tudi naš Oča? Ah! koku obilnu be nam pomaganu blu še z vunim, kar ti Zapravlivci skuz nezmasne pijače vendado! al nysi Ti, ô Oča naš! zatu nekatirim Ludem sreče, bogastva, inu obilnost časnega premoženja dodeliv, deb ony nam v resnici potrebnim sromakam po-magali: al be najemov Kristus v teh ubogeh prejeti, kar ony pergrešnu v sebe, inu v druge Ludji čez masa noterulivajo? Zdej, ô časti uredna Starost! pernesi tud ti naprej tvoje thožbe čez pijanske peršone, inu povej, koga krivičnega se tebi od pijancu gody? Jest nočem thožiti, govory ta Starost, čez njuh veliku, katiri v svoj mladost zdravi, vesselli, inu močni, pak potem, koker hitru ony so te nezmasni pijači se podvergli, so že začeli usi prepadeni posta-jati, ter so per svojeh mladeh Lejtah umreti mogli; zakaj zavolo njuh zgudne Smerte tudi jest nobeneh nadlug natrpim, kir ony mene da-živeli nyso. Ampak katiri pijanci vender stare lejta dočakajo, per teh imam jest ta pravi peku; jest terpim lakot, kir moja slabust meni naper-pusty več en kreützer peršlužiti; jest žellim v času ena kapelza vina popyti; pak ny človeka, kater be se čez me usmilov, temuč šlišati morem: kar se v mladost perhrany, tu se v starost užyvá: ti si pak v mladosti, inu per močneh lejtah že usse požèrov, inu po gerlu izliv, kar be zdej v Starost potrebuvov; jest terpim mrez, jest terpim Oročina zavolo pomainkajna tega Oblačyla, inu te udeje, moja koža je že černa glih temu dimniku od perpekajna tega Sonca, po nočy pak, inu v mrazu trepečem jest na usseh udeh, inu se ogreti namorem, kir jest se komej z eno od ribške mreže ne kej rez-ločeno capo zagernem; oberni se jest kamer-kuli očem, od usseh perveh Znancu, inu per-jatlu sim jest zavržen, ussi na glas, inu še v priča mene, trobejo, koga tega Starca tok dovgu gor deržy, biv pač dobru sturov, keb on biv v Zibell umerov, be nabilu tulkain Ludji skuz njega nesrečneh ratalu, inu še vinu blu bulši kup.

(Dalje.)